

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

SLÁVKA MOUČKOVÁ

III. ročník – kombinované studium

Obor: Pedagogika – sociální práce

**Rodina jako možný objekt působení sociální práce –
problematika náhradní rodinné péče**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 25.3.2011

.....

podpis studenta

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucí bakalářské práce JUDr. Zdence Novákové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	6
1 Teoretická východiska	8
1.1 Rodina	8
1.1.1 Funkce rodiny	8
1.1.2 Dysfunkční rodina	9
1.1.3 Rodičovská zodpovědnost	9
1.2 Náhradní rodinná péče	9
1.3 Náhradní výchovná péče	9
1.4 Formy náhradní rodinné péče	10
1.4.1 Osvojení.....	10
1.4.2 Pěstounská péče	13
1.4.3 Poručenství	15
1.4.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.....	15
2 Historie sociální práce	16
2.1 Historie osvojení	25
2.2 Historie pěstounské péče.....	26
3 Organizace a současnost náhradní rodinné péče	29
3.1 Základní principy sociálně-právní ochrany dětí v České republice.....	29
3.2 Zprostředkování osvojení a pěstounské péče	29
3.3 Průběh zprostředkování.....	30
3.4 Vývoj počtu podaných žádostí a počet umístěných dětí do náhradní rodinné péče za posledních pět let.....	32
3.5 Počet dětí v náhradní rodinné péči.....	33
3.6 Legislativní opatření	34
3.7 Pěstounská péče a podpora náhradních rodin.....	35
3.8 Počet pěstounských rodin.....	38
3.9 Psychologické hledisko náhradní rodinné péče.....	38
4 Praktická část	42
4.1 Vymezení výzkumného problému	42
4.2 Výzkumný cíl	43
4.3 Hypotézy - předpokládaný výsledek výzkumu:	43
4.4 Zpracování projektu výzkumu	43
4.4.1 Stanovení metody výzkumu.....	44
4.4.2 Formulace výzkumných otázek	44
4.5 Realizace výzkumu	46

4.6	Vyhodnocení výzkumu – interpretace zjištěných údajů	47
4.6.1	Shrnutí	76
5	Výstupy z práce a ověření hypotéz.....	77
	Závěr.....	80
	Použitá literatura a zdroje.....	82
	Seznam příloh	84
	Přílohy	
	Seznam zkratek	

Úvod

Výchova dítěte a péče o ně je právem a povinností obou rodičů. Ne vždy však může dítě vyrůstat ve své biologické rodině, obklopeno láskyplnou péčí svých rodičů a nejbližších příbuzných. Někdy se biologičtí rodiče nemohou o své dítě starat třeba ze zdravotních důvodů, ale jsou i případy, že rodiče nejsou schopni nebo ochotni pečovat o vlastní dítě, a to buď z důvodu nedostatečné emoční vazby, rodičovské nezralosti či neuspokojivých sociálních a ekonomických poměrů. V těchto případech se hledají jiné náhradní formy výchovy a péče o toto dítě. V úvahu tak přichází buď umístění dítěte do ústavní péče – do kojeneckých ústavů a dětských domovů, nebo se pro dítě hledají vhodné náhradní rodiče, kteří dítěti poskytnou svou náruč, domov a bezpečí.

Přijetí „cizího“ dítěte do rodiny však zcela jistě představuje určitá rizika a pochybnosti. Mezi možné bariéry lze zařadit citovou a psychickou stránku problému, obavy z biologických dispozic dítěte, pochybnosti, zda dítě přijme i širší rodina, zda náhradní rodiče svoji roli zvládnou, zda pro ně nebudou příliš zatěžující administrativní postupy, apod.

Bakalářská práce je členěna do pěti kapitol. V první části vymezuji důležité pojmy týkající se rodiny a náhradní rodinné péče, náhradní výchovné péče a zmiňuji jednotlivé formy náhradní rodinné péče. V druhé kapitole připomínám historii sociální práce, v kapitole třetí popisuji organizaci a současnost náhradní rodinné péče, uvádím mimo jiné i vývoj počtu podaných žádostí a počet umístěných dětí do náhradních rodin. Zaměřuji se také na platnou legislativu a nastiňuji i psychologické hledisko přijetí dítěte do nové rodiny. Čtvrtou kapitolu tvoří praktická část výzkumu s přehledným vyhodnocením zjištěných faktů pomocí tabulek a grafů. V páté kapitole shrnuji výstupy z práce a hodnotím ověření stanovených hypotéz.

Cílem mé bakalářské práce je za pomoci dotazníkového šetření zjistit, jaká je všeobecná informovanost veřejnosti o institutu náhradní rodinné péče, o administrativních postupech, jaký je pohled respondentů na nutnost umísťování dětí do náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dětí, jaké vlastnosti jsou důležité u náhradních rodičů, jak respondenti hodnotí pomoc státu z hlediska sociálního

zabezpečení rodin s dětmi v náhradní rodinné péči a také jaká jsou rizika a problémy při přijetí dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče.

Téma bakalářské práce jsem si zvolila z toho důvodu, že jde o problematiku velmi zajímavou a domnívám se, že ne příliš dostatečně mezi veřejností prezentovanou. Ač si to mnozí zřejmě nepřipouští, mohou nastat různé životní situace, kdy se náhradní rodinná péče může týkat každého z nás.

1 Teoretická východiska

K základním pramenům, které vymezují terminologii v oblasti rodiny a náhradní rodinné péče patří zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

1.1 Rodina

Jak uvádí Pedagogický slovník rodinu je možno chápat jako nejstarší společenskou instituci. Základním modelem rodiny je tzv. "nukleární rodina", kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a jejich děti.¹

1.1.1 Funkce rodiny

Počet a charakteristika funkcí rodiny se v literatuře různí.

Dle Grecmanové patří k základním funkcím rodiny v současných životních podmínkách funkce biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovná. Biologicko-reprodukční funkce je významná z hlediska zachování lidského rodu, vytváří podmínky pro zdravý biologický rozvoj členů rodiny, zejména dětí. Ekonomicko-zabezpečovací funkce je důležitá pro zajištění životní jistoty rodiny, kdy rodiče jsou odpovědní za materiální zabezpečení svých dětí. Jestliže rodiče nemohou své děti ekonomicky zabezpečit, pomáhá stát různými sociálními příspěvky, např. daňovými úlevami, vyplácením přídavků na děti, dotacemi na společné stravování dětí a studentů ve školních jídelnách, apod. Emocionální funkce rodiny se podílí na vytváření citových vazeb mezi členy rodiny. Za optimální je považováno láskyplné prostředí naplněné životním optimismem, kdy členové rodiny by k sobě měli přistupovat s vyrovnaností, vzájemnou důvěrou, odpovědností a snahou o spolupráci. Výchovná funkce je charakteristická cílevědomým, záměrným a dlouhodobým působením rodiny na své členy, především děti. Výchova by měla probíhat v souladu

¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání Praha: Portál 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8

s jejich individuálními potřebami a společenskými zájmy tak, aby docházelo k jejich všestrannému formování.²

1.1.2 Dysfunkční rodina

Za dysfunkční rodinu lze považovat takovou rodinu, která neplní výše uvedené funkce nebo některou z těchto funkcí. V těchto případech je pak nutná pomoc společnosti, zejména státu, ale i nestátních institucí.

1.1.3 Rodičovská zodpovědnost

Dle zákona o rodině je rodičovská zodpovědnost definována jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte a správě jeho jmění.³

1.2 Náhradní rodinná péče

Bubleová a Kovařík k náhradní rodinné péči uvádí: „*Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině*“⁴

1.3 Náhradní výchovná péče

Bubleová a Kovařík náhradní výchovnou péči definují takto: „*Náhradní výchovná péče je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.*“⁵

² GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E.; BUŽEK, A. *Obecná pedagogika II.* 2. vydání Olomouc: Hanex 2003. 192 s. ISBN 80-85783-24-X

³ Ustanovení § 30 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče.* 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8, s. 31

⁵ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče.* 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8, s. 31

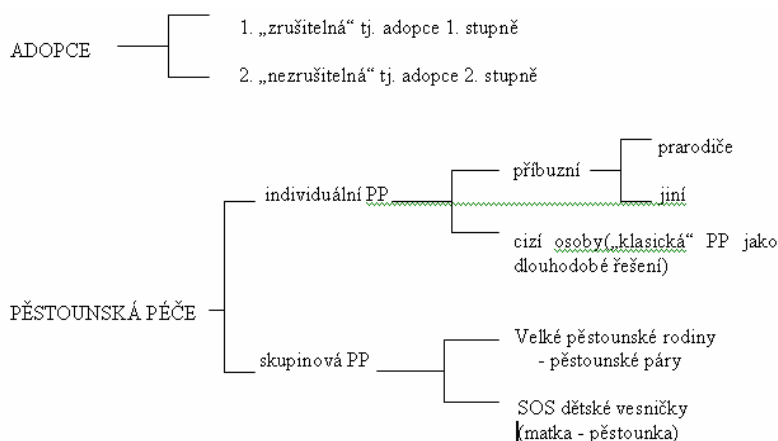
O náhradní výchovné péči se zmiňují pouze z důvodu vysvětlení pojmu, neboť ústavní výchova není cílem této práce.

1.4 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní rodinné péče jsou uvedeny v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Mezi současné způsoby náhradní rodinné péče v České republice patří osvojení, a to zrušitelné, nezrušitelné a mezinárodní, dále pěstounská péče, případně pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. Do všech těchto forem náhradní rodinné péče může být dítě svěřeno pouze na základě rozhodnutí příslušného soudu.⁶

Přehled typů náhradní rodinné péče – rozdělení dle J. Kovaříka⁷

1.4.1 Osvojení

Osvojení (adopci) je možno považovat za nejznámější institut náhradní rodinné péče. Dle zákona o rodině o osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele a mezi osvojitelem a osvojencem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Mezi příbuznými osvojitele a dětmi vzniká poměr příbuzenský. Osvojiteli se mohou stát jen fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu

⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁷ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8, s. 32

dítěte i společnosti. Osvojit lze pouze dítě nezletilé a mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Jako společné dítě mohou někoho osvojit pouze manželé. Osvojitelé mají k dítěti vyživovací povinnost a při výchově dítěte plnou rodičovskou zodpovědnost. K osvojení je nutný souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte, a jestliže je dítě schopno posoudit dosah osvojení, pak i jeho souhlasu. K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlasu Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.⁸

Zákon také přesně vymezuje, ve kterých případech není potřeba souhlasu rodičů – jako zákonných zástupců s osvojením dítěte. Je to tehdy, jestliže tito rodiče po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě - dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevovali snahu upravit si v rámci svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně o dítě starat nebo jestliže po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, i když jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka. Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není také třeba, jestliže dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a může být dán nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Svůj souhlas může rodič odvolat pouze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.⁹

Žadatelé o osvojení prochází náročnou cestou, kdy musí vyplnit různé dotazníky, zkoumá se jejich zdravotní stav, trestní bezúhonnost, jejich finanční poměry i další skutečnosti týkající se významných aspektů situace žadatelů. Pokud manželé uspějí, jsou zapsáni do evidence osob vhodných stát se osvojiteli. Dítě získává osvojením příjmení osvojitele a vztahy k původní rodině zanikají. Zákon vymezuje dva druhy osvojení – zrušitelné a nezrušitelné.

⁸ Ustanovení § 63 a následující, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹ Ustanovení § 68 a § 68a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Osvojení zrušitelné

Jak uvádí Bubleová a Kovařík - osvojení zrušitelné (označováno také jako osvojení 1. stupně), je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, v rodném listu dítěte zůstávají uvedeni biologičtí rodiče dítěte. Na návrh osvojitele nebo osvojence může být soudem zrušeno, pak znovu vznikají vzájemná práva mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Tento typ osvojení je využíván zejména při přijetí dítěte mladšího jednoho roku, neboť takové dítě nelze osvojit nezrušitelným osvojením.¹⁰

Nezrušitelné osvojení

Dle Bubleové a Kovaříka při nezrušitelném osvojení, které bývá také označováno jako osvojení 2. stupně, je osvojitel zapsán v rodném listu dítěte a matrice narození.¹¹

Vzhledem k závažným důsledkům osvojení i se zapsáním osvojitelů v matrice místo rodičů se tento druh osvojení doporučuje jen v těch případech, kdy je bezpečně zjištěno, že vztahy vzniklé mezi budoucími osvojiteli a osvojovanými dětmi jsou pevné a trvalé.

Tímto způsobem mohou dítě osvojit jen manželé, nebo jeden z nich, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství, případně pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.¹²

Tato úprava vychází z toho, že přednost má výchova v rodině, a to i v neúplné, před ostatními druhy náhradní výchovy. Zároveň umožňuje nezrušitelně osvojit dítě pozůstalým manželem po rodiči nebo osvojiteli, neboť v případě smrti rodiče zaniká jakýkoliv rodinně právní vztah mezi nevlastním rodičem a dítětem, a to i přesto, že nevlastní rodič často žil s dítětem ve společné domácnosti dlouhodobě a podílel

¹⁰ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

¹¹ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

¹² Ustanovení § 74 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

se na jeho výchově a byly navázány přiměřené citové vztahy mezi ním a dítětem i mezi širší rodinou nevlastního rodiče, zejména s prarodiči.¹³

Mezinárodní osvojení

V souladu s Úmluvou o právech dítěte je mezinárodní osvojení jednou z forem náhradní rodinné péče v případě, že se pro dítě nedaří najít vhodnou rodinu v zemi jeho původu. Tato Úmluva stanovuje kompetence a povinnosti různých institucí, určuje státům, které tento dokument ratifikovaly, aby ve své zemi určily orgán, který bude osvojení dětí do zahraničí zabezpečovat.¹⁴

V České republice je tímto orgánem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, který vede evidenci zájemců o osvojení dítěte z ciziny a také děti, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení dítěte v České republice.

Úmluva zajišťuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi původu a také vylučuje jakékoliv zisky z mezinárodních adopcí.¹⁵

1.4.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je jednou z forem státem uznané a financované náhradní rodinné péče. Stát poskytuje příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a odměnu pro pěstouny.

Dle zákona o rodině může být dítě svěřeno do péče jedné fyzické osobě nebo manželům. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a přiměřeně vykonávat práva a povinnosti rodičů. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost a spravovat záležitosti dítěte může pouze v běžných věcech. O důležitých rozhodnutích, jakými jsou například volba povolání, cestování dítěte do zahraničí, apod. rozhodují biologičtí rodiče dítěte, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv, popřípadě vydává rozhodnutí soud. Pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte nebo může být také zrušena rozhodnutím soudu, který ji může zrušit jen ze závažných důvodů, učiní tak však vždy, jestliže o to požádá pěstoun.¹⁶

¹³ HOLUB, M.; NOVÁ, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy související*. 6. vydání Praha: Linde 2004. 750 s. ISBN 80-7201-451-X

¹⁴ Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

¹⁵ Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

¹⁶ Ustanovení § 45a až § 45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Do pěstounské péče jsou nejčastěji umístovány především děti, o které se jejich biologičtí rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí starat.

Jako hlavní typy pěstounské péče zmiňuje J. Kovařík individuální a skupinovou pěstounskou péči. Individuální pěstounská péče probíhá v přirozeném rodinném prostředí, přičemž pěstouni jsou buď příbuzní dítěte, nebo cizí osoby, skupinová péče probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, kde o dítě pečují buď manželské páry nebo o dítě pečuje sama matka-pěstounka v tzv. SOS vesničkách. Biologičtí rodiče jsou také obeznámeni s tím, kde jejich dítě vyrůstá a není tak v zásadě vyloučen jejich kontakt s dítětem.¹⁷

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Podle zákona o rodině může soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče. Jedná se o dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, o dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením nebo o dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení. V těchto případech je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče.¹⁸

Předpěstounská péče

Dítě, které je v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o pěstounské péči dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Rozhodnutí o tom může učinit orgán sociálně právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Jedná se o tzv. předpěstounskou péči. Totéž předběžné svěření do péče je možné i u dítěte, které je v péči svých rodičů, pokud s tím rodiče souhlasí.¹⁹

¹⁷ BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

¹⁸ Ustanovení § 45a až § 45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ Ustanovení § 45b zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

1.4.3 Poručenství

Poručenství je dle zákona o rodině institut platný pro případy, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. V těchto případech ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. Zpravidla se jedná o někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině. Pokud je to možné, ustanoví soud přednostně jako poručníka osobu, kterou doporučí rodiče. Na vztahy poručníka a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí, avšak poručník z titulu své funkce nemá vůči dítěti vyživovací povinnost. Poručník je odpovědný soudu za řádné plnění svých úkolů a podléhá jeho pravidelnému dozoru. Poručník má povinnost podávat soudu pravidelné zprávy o dítěti a skládat účty ze správy jeho jmění. Jakékoli podstatné rozhodnutí týkající se dítěte, které by chtěl poručník učinit, vyžaduje schválení soudem.

Pokud poručník nechce poručenství dále vykonávat nebo se stane pro výkon poručenství nezpůsobilý nebo porušuje svoje povinnosti, soud jej této funkce zproští.²⁰

Dle Novotné a Fejta, pokud soudem ustanovený poručník o dítě osobně pečuje a plní všechny funkce rodičovské zodpovědnosti, nastupuje namísto rodičů téměř v celém rozsahu. V těchto případech je možno považovat poručenství jako jednu z forem náhradní rodinné péče a poručíkovi i dítěti náleží finanční zabezpečení ve stejném rozsahu jako v případě pěstounské péče.²¹

1.4.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Dle zákona o rodině, vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. Tato osoba musí poskytovat záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte do výchovy musí souhlasit. Jedná se zpravidla o příbuzného dítěte. Soud také vymezí rozsah práv a povinností k dítěti.²²

²⁰ Ustanovení § 78 až § 84 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²¹ NOVOTNÁ, V.; FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8

²² Ustanovení § 78 až § 84 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

2 Historie sociální práce

Dle Matouška a Kodymové historie sociální práce u nás sahá až do středověku. Nejstarší organizovanou pomoc potřebným u nás poskytovala církev prostřednictvím náboženských obcí, řeholních řádů a jejich klášterů. Za potřebné byli považováni lidé, kterým bylo nutno zajistit zejména obživu. Pomoc potřebovali nejen sirotci, ale i lidé chudí, staří, zmrzačení, nemocní, slepci, lidé postižení ztrátou živitele či velké skupiny obyvatelstva, postižené hladomory a epidemiemi. Církev pro tyto potřebné zakládala při kláštorech a kostelech nemocnice a chudobince, a to hlavně v blízkosti poutních cest, protože jejich původním účelem bylo poskytovat střechu nad hlavou poutníkům. Na péči o chudé a nemocné se později podílely hlavně městské špitály, kam však byli přednostně přijímáni ti, kteří měli tzv. „nadační nárok“ – dávali klášteru nebo špitálu dary nebo jim odkázali svůj majetek. Na konci středověku byly zakládány spolky náboženských žen, tzv. bekyně, které ošetřovaly nemocné, pečovaly o odložené děti apod. Řada špitálů byla v době husitství téměř zrušena, ale nárůst chudobných a nemocných lidí si vyžádal opět organizování sbírek na jejich podporu. Církev byla schopna postarat se skutečně jen o ty nejpotřebnější, proto se na pomoci chudým začala podílet i města a bohatí měšťané. Byla zakládána měšťanská zařízení, v nichž byla poskytována chudině základní pomoc, města zaměstnávala a vyplácela například lékaře a opatrovníky chudých. Významnou pomoc nemajetným zajišťovala také cechovní sdružení a bratrstva, která se starala o řemeslníky stejného řemesla a jejich rodiny, např. v případě nemoci nebo úmrtí živitele rodiny.

V době renesance zastávala v péči o chudé a potřebné nová společenská třída – měšťanstvo. Rozvíjela se organizovaná léčebná péče, v roce 1484 byla založena první nemocnice – Městský špitál v Praze. Špitály poskytovaly jen ošetření a nouzové ubytování, stravu a ošacení si chudí museli vyžebrot. Města se snažila třídit žebráky na domácí a přespolní. Přespolní byli z města vyhnáni za městské hradby, domácím byl vymezen prostor, kde jim bylo povoleno žebrat, museli však prokázat, že se jiným způsobem uživit nemohou a že almužnu nepropíjejí. V roce 1620 byla založena tehdy největší pražská nemocnice – nemocnice Milosrdných bratří, ve které byla poprvé oddělena zdravotní péče od péče sociální. Postupně byly zřizovány další špitály a nemocnice. Od poloviny 18. století byl budován systém obecného školství, který současně napomohl péči o zanedbané děti, jejichž rodiče o ně nepečovali, i když byli

sami pracovně schopní. Kapacita nalezinců a sirotčinců byla v této době nedostatečná a dětem chudinská péče poskytovala ošacení za podmínku, že rodiče budou své děti posílat do tzv. tkalcovských škol, ve kterých se děti jednak učily, ale i pracovaly, za což jim byla vyplácena odměna. Na konci 18. století došlo k významným změnám v péči o chudé. Hygienicky nevyhovující špitály byly rušeny a současně byly zřizovány nové zdravotně-sociální instituce – nemocnice, chorobince se speciálními odděleními pro duševně nemocné, porodnice, sirotčince, nalezince, které poskytovaly útulek pro nemanželské děti, které byly později umisťovány do pěstounských rodin. V útulku bylo pečováno o děti opuštěné – nalezené na ulicích, ale i narozené v jiných nemocnicích nebo v trestnicích. Na základě předpisů vydaných v roce 1781 Josefem II. byl podporován rozvoj ústavních forem péče. Ve všech slovansko-německých zemích byly zřizovány *farní chudinské ústavy*, které byly financovány různými veřejnými sbírkami, dědickými dary z pozůstalosti soukromých osob nebo po katolických duchovních a také z pokut uložených městem. Tyto farní chudinské ústavy plnily svou funkci až do roku 1863, kdy byl vydán domovský zákon. V té době byl jejich majetek převeden na *obecní chudinské pokladny*. Na základě domovského zákona byla od roku 1868 ustanovena obci povinnost pečovat o své občany, kteří měli v obci tzv. domovské právo. Obce byly povinny poskytnout chudým a nemajetným občanům, kteří nebyli schopni se sami o sebe postarat a jejich rodinným příslušníkům nezbytnou výživu, ošetření v nemoci, pomoc při péči a výchově jejich potomků. Jednalo se především o poskytnutí stravy, obuvi, ošacení a ubytování, a to buď peněžní nebo naturální formou. V případě potřeby mohl být občan umístěn do obecního ústavu na náklady domovské obce nebo mohl být ubytován v obecním domku – tzv. pastoušce a stravoval se u obyvatel obce, kde dostával jedno jídlo denně. Neměla-li obec dostatek prostředků k zajištění péče o chudé, přecházela povinnost zajistit především úhradu za jejich ošetření ve veřejných nemocnicích, za porody chudých rodiček, platby za pobyt opuštěných nemanželských dětí v nalezinci na vyšší správní územní jednotky. V důsledku industrializace došlo v 19. století k rozvoji měst a současně ke zbídačování širokých vrstev obyvatelstva, mnoho dětí bylo nuceno již od útlého věku pracovat. Péče o děti a mládež byla nedostačující a vlivem tohoto začala narůstat kriminalita, tuláctví i žebrota. První zákonnou normou, která zabezpečovala právní postavení dítěte v rodině, jeho nárok na výchovu a výživu, ochranu soudem, který má zároveň

povinnost dozoru a zákroku v případě potřeby zvláštních výchovných opatření, byl občanský zákon z roku 1811. Dalšími významnými zákony byl školní zákon z roku 1869, který upravoval i zřizování ústavů pro děti zanedbávané a zpustlé a trestní zákon z roku 1852, který chránil mládež proti nezákonnému jednání jiných osob. Tato opatření však nebyla dostačující, protože i když byla péče o mládež zákonně upravena, neexistoval dostatek institucí, které by ji skutečně zajišťovaly. Aktivní péči o mládež vykonávaly pouze soukromoprávní instituce, jako byla např. Jednota pro blaho opuštěných káránců, Spolek pro blaho nuzných dítek, Moravsko-slezský ochranný spolek v Brně, Spolek pro vychovávání zanedbané mládeže aj. V roce 1883 byla v Praze – Libni založena první vychovatelna pro chlapce a postupně vznikaly další, které byly závislé na finanční podpoře významných dárců. Později byla založena Zemská vychovatelna, a to až na základě zákona z roku 1885, kterým byly upraveny podmínky pro přípustnost zadržení v polepšovně u mládeže do 18 let. Teprve od počátku 20. století byla náhodná péče o mládež, do té doby zajišťována především církví, postupně přeměňována na organizovanou založenou na principech prevence a individualizace. Zemským výborem v Čechách byl zřízen v roce 1902 Zemský sirotčí fond, jehož prostřednictvím byl poskytován příspěvek na děti v cizí péči. V roce 1904 vznikaly nestátní okresní komise pro péči o mládež, které dohlížely na péči o potřebné děti a podílely se na rozdělování jednak příspěvků ze sirotčího fondu a také stravy a ošacení. Na organizaci veřejné péče se podíleli obecní úředníci a významnou úlohu zastávaly soukromé spolky, ve kterých se kromě funkcionářů spolků angažovali také další dobrovolníci – zejména ženy z vyšších společenských vrstev. Organizovaná pomoc měla především vyhovět třem požadavkům, a sice uspokojit životní potřeby obdarovaného, morální potřebu dárce a sociální potřebu společnosti. Pomoc byla založena na žádosti potřebného a uznání této žádosti za oprávněnou. Jednání potřebného však muselo vyhovovat společensky uznávaným ctnostem, jakými byly především pracovitost a skromnost. V opačném případě byla žádost o pomoc zamítnuta. V souvislosti s industrializací se měnil život lidí a vznikaly nové projevy jejich nouze, což si vynutilo i změny v charakteru sociální práce. Byla to hlavně snaha pomáhajících seznámit se lépe s potřebnými a poskytovat tak účinnější pomoc. Postupně si společnost začala uvědomovat, že jednorázové poskytnutí pomoci náhodnému žadateli neodstraní chudobu ani její příčiny. Do popředí se dostávala

potřeba stanovení objektivních kritérií, podle nichž by se dala lépe zhodnotit žadatelova potřeba.

Po vzniku samostatného státu v roce 1918 byla sice přejata legislativa z Rakouska-Uherska, ale vývoj v zemi vyžadoval nová vlastní sociální opatření a postupy, které by reagovaly na konkrétní domácí situaci. Na charakter sociálních opatření má ve všech dobách vliv ekonomická situace společnosti a ani v období první republiky tomu nebylo jinak. Nově vzniklé Československo bylo zcela závislé na dovozu drahých potravin, neboť domácí produkci toho roku stačil ještě před převratem zabavit rakouský stát. Tehdejší vláda se rozhodla drahé dovážené potraviny dotovat, neboť bez těchto dotací by potraviny nebyly dostupné širokým vrstvám obyvatel a vznikla by hrozba hladomoru a nepokojů. Prodej byl však omezen přidělovým, vázaným hospodářstvím, jelikož kvůli nedostatku dopravních prostředků nebyl dovoz potravin plynulý a zásoby potravin v zemi nebyly dostačující. Sociální poměry v zemi souvisely i s nutností přebudovat tehdejší převážně zbrojní průmyslové podniky na výrobu pro mírové účely, neboť tyto změny si vyžádaly velké investiční náklady. Nepříznivě zasáhla i celosvětová krize třicátých let, neboť vlivem zhoršení životních podmínek a vzrůstající nezaměstnanosti, došlo ke zvýšení výskytu nemocnosti, úmrtnosti i sociálně patologických jevů, např. trestné činnosti mladistvých, alkoholismu, prostituce, rodinných rozvatů apod. Díky dobré finanční politice se československá měna přes všechny problémy stabilizovala. Zlepšující se ekonomické a sociální podmínky života se ve 30. letech 20. století příznivě promítly do prodloužení střední délky života, která v té době činila u mužů 52 let a u žen 55 let. V tehdejší demokratické společnosti byla zárukou stability republiky střední třída, jejíž vznik zrušil nebo alespoň omezil privilegia a vliv zemské šlechty. Velmi ceněna byla státní služba, kdy státní zaměstnanci byli tzv. „pod penzí“. Životní úroveň dělníků byla závislá na výkyvech hospodářství, kvalifikovaní dělníci tvořili tři pětiny dělnictva, ostatní žili většinou na pokraji nouze. Velkou část obyvatel tvořili rolníci, v rodinných hospodářstvích na venkově pracovala často celá rodina. Dělníci požadovali záruky stálého zaměstnání, sociálních jistot v nemoci, v nezaměstnanosti i ve stáří, chtěli uplatňovat svůj vliv na řízení závodů a na politiku v zemi. Hlavním cílem tehdejší sociální politiky bylo zlepšení sociálních poměrů širokých vrstev a snaha o zmírnění sociálních rozdílů ve společnosti. Pomoc potřebovali zejména váleční veteráni,

invalidé, vdovy a sirotci po vojácích, kteří se z války nevrátili, a velká skupina nezaměstnaných, neboť mírová výroba se teprve rozvíjela a navíc část práce zastaly stroje. Mezi sociálně potřebné se zařadili také nemajetní nájemníci bytů, kteří byli vystaveni libovůli vlastníků domů, jelikož se během války nestavělo a tak byl počet bytů nedostatečný. Chudobní a nezaměstnaní lidé tak často žili v nevyhovujících podmínkách – ve sklepích, provizorních domcích, vagonách, apod. Lidé byli často nuceni přijmout i nekvalifikovanou práci a za jakýchkoli podmínek, aby byli schopni vůbec přežít. Uvádí se, že tyto skupiny, které potřebovaly sociální ochranu státu, tvořily až dvě třetiny populace. Sociální péči zajišťovaly jak instituce veřejnoprávní, tak i soukromoprávní, do kterých v tomto období patřily i subjekty církevní. Majetnějšími vrstvami obyvatel, na které působila hmotná nouze chudých a hendikepovaných, byly zakládány dobrovolnické organizace se sociálním zaměřením. Sociální péče a péče o zdraví obyvatel byly v poválečném období v popředí zájmu mnoha států. V Československé republice vzniklo ministerstvo sociální péče, které se zabývalo sociálněpolitickou problematikou, péčí o mládež, péčí o válečné poškozené, bytovou a stavební politikou a ochranou spotřebitelů a družstevníků. Bylo uzákoněno sociální pojištění, které umožňovalo zajistit zaměstnance v případě nemoci, stáří a invalidity. Stát postupně zřizoval instituce, které se spolu se soukromými spolky podílely na organizaci sociální péče o obyvatele. Byla zabezpečována strava dětí ve školních kuchyních, zřizovaly se poradny pro péči o kojence, jejichž cílem bylo snížit kojeneckou a dětskou úmrtnost. Vznikaly instituce celostátního významu - například Masarykova liga proti tuberkulóze, Ústředí prázdninové péče, Ústředí poraden pro volbu povolání a Československý červený kříž. Obecní samosprávy pod dohledem státní správy zřizovaly a podporovaly ústavy a zařízení pro duševní a tělesný rozvoj obyvatel s cílem postupného zlepšování zdravotních, bytových a sociálních poměrů. Do oblasti sociálních opatření zajišťovaných státem patřila zejména péče o válečné poškozené, o nezaměstnané, ochrana žen, dětí a mladistvých a také péče o mládež. Některé z těchto úseků zajišťovala také soukromoprávní sféra, kde se angažovali hlavně příslušníci středních vrstev. Soukromé spolky poskytovaly také péči rekreační a péči zaměřenou na boj proti alkoholismu, prostituci a pohlavním chorobám, organizovaly volnočasové aktivity dětí a mládeže, zabývaly se hygienickými a zdravotními opatřeními. Veřejnoprávním institucím se postupně podařilo sjednotit

zdravotní, sociální a výchovnou složku a zajistit tak ucelené pojetí sociální péče. Některé úkoly však i nadále zabezpečovaly dobrovolné organizace. Mezi tyto oblasti patřilo zejména veřejné poručenství, ochrana nemanželských dětí a dětí v cizí péči a sociálně-zdravotní péče prováděná v poradnách. Koncepce však byla nejednotná, nadšení laiků nekoordinované, problematické bylo i zajišťování finančních prostředků, což mělo mnohdy negativní vliv na práci s klienty a docházelo ke zpomalování vývoje sociální péče. V tomto období nastoupily do praxe první absolventky s odborným sociálním vzděláním získaným zpočátku v desetitýdenním kurzu, později absolventky Vyšší školy sociální péče, jejichž odbornost však nebyla v sociálních službách doceněna. Jednalo se převážně o ženské povolání a bylo na ně pohlíženo spíše jako na sport zámožných nebo dočasné opatření chudých dívek, než se provdají, než na samostatnou odbornou profesi. Vedoucí pozice v sociální práci zaujímal lékaři, právníci, pedagogové. Vlivem organizačních a ideových změn ve společnosti byla však již v letech 1935 až 1940 moderní sociální péče považována za systematicky organizovanou péči pro sociálně potřebné a sociálně slabé, kde však již nešlo jen o dárce a obdarovaného, ale zejména o společnost, která vytvářela takové existenční podmínky, že bylo nutné pomáhat velké skupině obyvatel. Na vzniku zákonů týkajících se sociální problematiky i na vytvoření systému sociálního pojištění měl velký podíl Ústřední sociální ústav, který byl založen již v roce 1919, a který také zajišťoval kontakt s mezinárodními organizacemi. Tento ústav založil pro děti bez domova Ústřední dětskou ochranovnu, která ve spolupráci s pedagogy rozhodovala o umístění dítěte v dětském domově, v „rodinné kolonii“ nebo v odborných ústavech. Ke stabilizaci pěstounské péče došlo v roce 1930, kdy byly Pražskou obcí zřízeny tzv. „kolonie pěstounské péče“. Další formu sociální pomoci v péči o děti tvořily dětské ústavy, které měly charakter ozdravoven a zotavoven. Byly sem přijímány děti z nevyhovujících rodinných poměrů a po dobu jejich pobytu bylo úkolem sociální pracovníce napomoci zlepšit rodinné poměry natolik, aby se zotavené dítě mohlo do rodiny vrátit. Z podnětu sociálních pracovníků byly státem zřízeny Poradny pro matku a dítě. Sociální práce se postupně stávala plánovitou a legislativně upravenou, vedle státních institucí však i nadále v sociální oblasti působily i dobrovolné organizace. Spolupráce veřejné péče s péčí dobrovolnou měla své opodstatnění, neboť zejména u lidí na venkově neměly profesionální sociální

pracovnice dostatečnou důvěru, a proto lidé nebyli ochotni respektovat jejich pokyny a nařízení. Dobrovolnicím zase často chyběly dostatečné vědomosti, jejich výhodou však byla znalost místních poměrů, větší vliv a známosti, důležité pro realizování námětů profesionálních pracovníků. Přestože sociální zákonodárství bylo v období 1. republiky na vysoké úrovni, ne vždy se dařilo řešit všechny vzniklé problémy – např. péči o válečné poškozené, chudinskou péči a nezaměstnanost. Úspěchy byly dosaženy zejména ve snížení kojenecké úmrtnosti a prevenci tuberkulózy. Pokroku bylo také dosaženo v péči o mládež, i když tato problematika nebyla legislativně upravena a práce soukromého sektoru zase nebyla koordinována.²³

Jak uvádí Šiklová, sociální práce u nás po druhé světové válce byla poznamenána společenskými a ekonomickými poměry. V důsledku znárodňování majetku a poválečné peněžní reformy se významně snížila příjmová diferenciací obyvatelstva – snížil se počet příslušníků majetných tříd a současně se snížil počet nejchudších. Stát znárodnil podstatnou část majetku občanů i různých korporací – církví, spolků, družstev a převzal i správu privátních fondů důchodového, sociálního, nemocenského a úrazového pojištění, čímž na sebe převzal povinnost zabezpečit po sociální stránce veškeré obyvatelstvo. Sociální politika a celá sociální péče byly tedy financované, organizované a tudíž plně závislé na státních úřadech. Prostředky na sociální péči byly přidělovány z rozhodnutí centrálních úřadů, které byly zcela podřízeny orgánům vedoucí Komunistické strany Československa. V nově formující se socialistické společnosti byly sociální problémy jako nezaměstnanost, chudoba, kriminalita, násilí a prostituce chápány jako přežitek kapitalismu a předpokládalo se, že s rozvíjejícím se socialismem a setřením třídních rozdílů tyto problémy zcela zaniknou. Proto se sociální péči nevěnovalo příliš pozornosti. Jako nevyhovující se jevila i dosavadní terminologie – např. pojmy „sociální problém“, „chudí lidé“, neboť se jednalo o termíny, které byly spojovány s kapitalistickou společností a ideově nevyhovovaly společnosti socialistické. Po roce 1948 nastaly rozsáhlé změny v celém systému sociálního zabezpečení, byl přijat např. zákon o všeobecném pojištění, domovské právo bylo zrušeno a nahrazeno československým státním občanstvím, čímž

²³ MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vydání Praha: Portál 2001. 309 s.
ISBN 80-7178-473-7

na stát přešla povinnost sociálního zabezpečení téměř všech občanů. Stát začal spravovat všechny charitativní ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy, apod. Dále byly postupně rušeny sociální pojišťovny, do kterých si občané ukládali část svých příjmů, a jejich prostředky byly převedeny do správy Ústřední národní pojišťovny. Důchodové a nemocenské pojištění bylo rovněž zestátněno a stalo se tak jednotné pro všechny zaměstnance. Peněžní prostředky z tohoto pojištění stát přerozděloval podle hlediska třídního původu. Sociální péče se omezila především na přerozdělování finančních dávek a sociální reformy roztříštily oblast sociální péče mezi různé státní resorty. Např. azylové ústavy pro děti a mládež s tělesnou vadou do 15 let patřily pod ministerstvo školství. Jesle, dětské domovy pro děti do tří let, byly řízeny ministerstvem zdravotnictví, kam patřily i ústavy pro hromadné poručenství a pěstounskou péči, které ale byly později přeřazeny pod ministerstvo spravedlnosti spolu se sociálně-právní ochranou mládeže. Tyto změny měly negativní vliv na zabezpečení kontinuální péče o děti a mládež. Současně v této době došlo i k výrazné redukci sociálních škol nebo alespoň k jejich přejmenování, neboť výchova sociálních pracovníků nepřímo potvrzovala skutečnost, že i v socialistické společnosti žijí lidé, kteří potřebují sociální pomoc, což bylo nevyhovující pro tehdejší režim. Sociální práce byla značně podceňována a objevovaly se názory, že by ji měly vykonávat především ženy starší, ekonomicky již neaktivní, aby nedocházelo k odlivu kvalifikovaných žen v produktivním věku z rozvíjejícího se národního hospodářství. I přes nepříznivé podmínky, vykonávaly sociální pracovníce – většinou bývalé řádové sestry ze zrušených klášterů nebo absolventky sociálních škol svou práci velmi obětavě a systematicky. Neformálně se sdružovaly, předávaly si potřebné informace a sociální práci se tak dařilo i bez zásahu státu realizovat většinou na velmi dobré úrovni.

Na začátku šedesátých let se objevuje kritika tehdejšího systému, docházelo k určité renesanci institucí sociální politiky, do některých zařízení – zejména pro nevléčitelně nemocné nebo psychicky hendikepované osoby se mohly vrátit řádové sestry. Začalo se otevřeně poukazovat na nedostatky v sociální politice. Začaly vycházet první učebnice o sociálním zabezpečení a o sociální práci se uvažovalo jako o vědním oboru. Postupně vznikala řada výzkumných ústavů, které se zabývaly sociálními problémy tehdejší doby. Tyto sociální problémy však byly často prezentovány jako „nemoci“. Běžné bylo jejich řešení formou ústavní zdravotnické péče nebo jinou podobnou

institucionální péči – zavíráním pacientů do léčeben psychiatrických, protialkoholních, do léčeben dlouhodobě nemocných, domovů důchodců, ústavů pro mentálně retardované nebo jinak hendikepované osoby. Na druhou stranu se však začaly objevovat první ohleduplnější přístupy, především v péči o staré lidi a mládež.

V 70. letech 20. století – v období tzv. normalizace spadalo sociální zabezpečení do resortu ministerstva práce a sociálních věcí a částečně i do působnosti ministerstev vnitra a spravedlnosti. Byly zřízeny posudkové komise sociálního zabezpečení, dávkové komise a komise péče o rodinu a děti. Rozhodující pravomoci v sociálních otázkách měly okresní národní výbory, které zároveň zřizovaly většinu ústavů sociální péče. Činnost veškerých sociálních orgánů podléhala tehdejší vedoucí komunistické straně. Přesto se sociální práce pozvolna rozvíjela, v péči o staré lidi byla rozšířena pečovatelská služba, budovaly se nové domovy důchodců, denní stacionáře, vznikaly první geriatrické ambulance a byly školeny geriatrické sestry pro práci v terénu. Byla prodloužena mateřská dovolená a velmi úspěšně pracovaly i orgány péče o dítě při okresních národních výborech. Sociální pracovnice zastupovaly práva dětí u soudů, pomáhaly poskytovat péči starým lidem, vyřizovaly sociální dávky a snažily se zmírnit ty nejvýraznější sociální problémy. Na sociální práci měly také významný podíl velké závody a výrobní jednotky, kde byly zřizovány odbory péče o pracující, které se staraly o mladistvé zaměstnance, ženy s malými dětmi, svobodné matky, pracovníky se změněnou pracovní schopností. V popředí zájmu stály i osoby v předdůchodovém a důchodovém věku, osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody, občany cikánského původu, což byl tehdejší oficiální název pro romské obyvatelstvo apod. Sociální práce se tak postupně a pomalu obnovovala. Začaly pronikat i různé teorie a metody sociální práce ze Západu. Objevovaly se první články o pouliční prostituci, alkoholismu, o využívání některých léků jako drog, o postavení Romů, kterým byl násilně změněn jejich způsob života a také o tom, že tito občané si zvykli žít ze sociálních příspěvků. Toto vše vrhalo negativní světlo na tehdejší režim, proto stále častěji docházelo k cenzurování různých příspěvků, k zákazu realizace sociálních výzkumů, apod. Na sklonku 80. let 20. století postupně docházelo ke zlepšování situace v oblasti sociální péče, a to zejména v důsledku tzv. plánování sociálního rozvoje. Začalo se více uvažovat i o ekologických otázkách, v důsledku čehož bylo plánováno zastavení mnoha provozů v oblasti těžkého strojírenství, těžby uranu, povrchových

dolů, a to jednak kvůli negativnímu vlivu na životní prostředí a také kvůli nepoužitelnosti těchto surovin. V souvislosti s tím byl pocíťován nedostatek kvalifikovaných sociálních pracovníků, kteří by řešili následné sociální problémy. Zásadní obrat v obnově a rozvoji vzdělávání v sociální práci nastal po roce 1989, kdy začaly vznikat na vysokých školách nové studijní obory sociální práce. Vlivem změněné společenské situace se však začaly objevovat i nové sociální problémy, mezi něž patřila neskryvaná prostituce, narůstající nezaměstnanost, bezdomovectví, migrace uprchlíků přes naše území, začlenění vězňů propuštěných po rozsáhlé amnestii, zvýšená kriminalita, násilné trestné činy, apod.²⁴

Všechny tyto problémy, kdy je potřeba pomoci lidem sociálně vyloučeným či lidem ohroženým sociálním vyloučením, obětím domácího násilí, zneužívaným a zanedbávaným dětem, osobám bez přístřeší, lidem závislým na drogách či třeba na hracích automatech, dodnes přetrvávají a lze říci, že vlivem současné ekonomické situace dále narůstají. Vyžadují proto důslednou a systematickou práci sociálních pracovníků.

2.1 Historie osvojení

Jak uvádí Matějček historie osvojení (adopce) spadá patrně do období starého Říma a podle římského práva byly později formulovány právní podmínky osvojení téměř ve všech pozdějších právních řádech. Prvořadý byl zájem osvojitele, adopce se uskutečňovala ve vyšších společenských vrstvách, a to zejména z důvodu následníka rodu a předání majetku. Dalšími významnými obdobími z hlediska vývoje osvojení byla období středověku a novověku, kdy hlavně vlivem křesťanství došlo k zásadnímu obratu pohledu na opuštěné dítě a začaly se zřizovat nalezince a útulky pro tyto děti. K adopcím docházelo jednak ve šlechtických rodech, které potřebovaly zajistit společenský status pro levobočky v panovnických rodinách, hledaly náhradu za vlastní zemřelé děti nebo bohatí bezdětní manželé potřebovali zajistit pokračování jména a majetku a jednak u obecného lidu, kteří se dítěte ujímali často z důvodů zjištěných,

²⁴ MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vydání Praha: Portál 2001. 309 s.

ISBN 80-7178-473-7

protože děti byly levnou pracovní silou. V době osvícenství a v období následujícím byly zřizovány sirotčince, které oproti nalezincům byly považovány za pokročilejší formu ústavní péče o dítě, neboť byly více zaměřeny na řádnou výchovu k užitku celé společnosti. V době romantismu byla rodina idylicky chápána jako místo citového bezpečí, na druhé straně se však začaly objevovat problémy přijetí nemanželského dítěte dokreslované výchovou zlých macech a otčímů. Do popředí zájmu veřejnosti se otázka náhradní rodinné péče dostala s vyšším počtem sirotků po I. světové válce. Ve většině zemí bylo osvojení upraveno zvláštními zákony, důraz byl kladen také na pedagogiku, psychologii, dětské lékařství, apod. Ochrana dítěte se u nás za první republiky stala i jakýmsi nepsaným celonárodním programem. Po II. světové válce byla u nás preferována výchova opuštěných dětí v kolektivních zařízeních a k zásadnímu obratu došlo až po roce 1963, kdy byl vydán zákon o rodině, do popředí se dostala opět rodinná výchova a rozvíjely se nové formy náhradní péče o dítě. Vlivem civilizačního a kulturního vývoje, rozvoje sociální politiky a vznikajícího zákonodárství, došlo postupně ke zvýšení životní úrovně a současně úbytku právně volných dětí pro adopci. Začaly vznikat různé formy náhradní rodinné péče a zároveň také různé instituce, které ji propagovaly a řídily. Postupně se rozvíjely i adopce mezinárodní a v souvislosti s tím vznikla potřeba mezinárodní spolupráce, uzavírání mezinárodních dohod a koordinace postupů. Zároveň začalo docházet k prohlubování poznatků o psychické deprivaci dětí, o vývojové psychologii a dalších vědních oborů a postupně se zvyšovalo právní povědomí společnosti.²⁵

2.2 Historie pěstounské péče

Matějček zmiňuje, že za předchůdce pěstounské péče je považována instituce kojných. Ideál ženské krásy se neztotožňoval s těhotenstvím, porodem a kojením dítěte. S institutem placených kojných, později chův, opatrovnic a pěstounek je možno se setkat již ve starověku, kdy například ve starém Římě se kojné shromažďovaly pod sloupem zvaným Columna Lactaria a nabízely své služby manželkám patriciů. Ve středověku patřily kojné a opatrovnice dětí běžně mezi služebnictvo

²⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

na panovnických dvorech. V některých zemích, například ve Francii, bylo běžné, že bohatá rodina svěřila své dítě do péče najaté kojné na venkov, kde dítě pobývalo až do svých dvou let, poté se vracelo do rodiny. Na konci 18. století se placeným kojným a chůvám dostalo úředního názvu „pěstoun“. Běžnou praxí se stalo umístování dětí z nalezinců do péče pěstounů na venkově, kde tyto děti pobývaly až do svých šesti let. Každá pěstounka se musela podrobit lékařské prohlídce, aby bylo zajištěno, že kromě výchovy a výživy vlastního dítěte, je schopna vyživit i dítě z nalezince. Farář příslušné obce jí musel každý měsíc potvrdit, že dítě skutečně žije a teprve poté si mohla vyzvednout svou odměnu, kterou vyplácela pokladna nalezince. Dítě při odchodu z nalezince k pěstounům dostávalo pouze skromnou výbavu a další ošacení museli hradit pěstouni sami. Děti již od útlého věku pomáhaly v domácím hospodářství. Pražský nalezinec platil dva lékaře, kteří vykonávali dozor v pěstounských rodinách. Často se stávalo, že ačkoliv péče nebyla vždy nejlepší, když se lékař blížil, pěstounka zabezpečila dítě tak, aby shledal vše v pořádku. Po šestém roce věku dítěte se dítě vracelo zpět do ústavu, pokud se o ně pěstouni nechtěli dále sami starat, ovšem bez nároku na odměnu. Z ústavu děti odcházely do kláštera v Karlíně a odtud byly odesílány do své domovské obce, která měla povinnost se o tyto opuštěné děti postarat. Dítě mohlo být svěřeno do péče nějaké rodiny v obci a tato rodina se pak postarala o to, aby se dítě vyučilo nějakému řemeslu, často však žilo v obecní pastoušce a chodilo o žebrotě. Z hlediska záchrany dítěte byla tehdejší významnou veřejnou institucí zemská porodnice, kde rodily prakticky pouze nemanželské, nemajetné matky. Děti těchto matek byly často předávány do péče pěstounky, která zastávala i roli kojné. Určitý pokrok byl zaznamenán ještě za období Rakouska-Uherska, kdy ještě před 1. světovou válkou Zemský výbor v Čechách pro děti a mládež zřídil sirotčí fond a v jednotlivých okresech vznikaly Okresní komise pro péči o mládež, jejichž úkolem bylo postarat se o opuštěné a osiřelé děti. V období 1. republiky existovalo několik typů pěstounské péče. Jednalo se pěstounskou péčí „nalezeneckou“, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci. Dítě bylo svěřováno do pěstounské péče manželům. Výběr vhodných pěstounů a dohled nad pěstounskou péčí zajišťoval ústav na základě tzv. ústavního poručení. Druhou formou byla „pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež“. Pracovníci těchto Okresních péčí vyhledávali spolehlivé, mravně bezúhonné pěstouny, s trvalým zaměstnáním a stálým bydlištěm, kteří byli

schopti zajistit opuštěným dětem řádnou výchovu a výživu. Některé rodiny tak činily za úplatu, některé bez nároku na odměnu. Další formou byla „pěstounská péče v tzv. koloniích“.²⁶

Jak uvádí Matoušek, na venkově pracovníci odboru péče o mládež ve spolupráci s lékařem a místní školou vyhledávali vhodné rodiny, které buď měly vlastní děti již odrostlé, nebo byly bezdětné. Rodiny byly před svěřením dítěte důkladně prověřeny a následně byly prováděny nepravidelné a neohlášené kontroly sociálními pracovníci. V případě zjištěných nedostatků v péči o dítě, bylo dítě přemístěno do jiné rodiny.²⁷

Matějček zmiňuje, že dalším typem, který jako jediný přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let 20. století byla „pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči a pěstouny“, která probíhala bez soudního jednání. Tento typ péče se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. K podstatným změnám došlo po II. světové válce, kdy došlo ke zrušení dřívějšího propracovaného systému péče o opuštěné děti, byla ukončena činnost Okresních komisí péče o mládež, jejich Zemského ústředí i činnost dobročinných sdružení. Zařízení, která měla statut nalezinců, byla přejmenována na „ústavy péče o dítě“ a v roce 1950 byly zrušeny všechny formy pěstounské péče, kromě péče příbuzenské.²⁸

Pěstounská péče byla znovu obnovena až v 70. letech 20. století, kdy byl vydán zákon o pěstounské péči.

²⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

²⁷ MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vydání Praha: Portál 2001. 309 s. ISBN 80-7178-473-7

²⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

3 Organizace a současnost náhradní rodinné péče

V současné době se na organizaci náhradní rodinné péče podílejí orgány sociálně právní ochrany dětí, kterými jsou obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a v případě mezinárodního osvojení Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. O svěřením dítěte do péče osvojitelů nebo do pěstounské péče rozhodují soudy.

3.1 Základní principy sociálně-právní ochrany dětí v České republice

Novotná a Fejt zmiňují, že sociálně-právní ochrana dětí v České republice má dlouholetou tradici. Vývoj právní úpravy je však nezbytný, neboť původní předpisy již neodpovídaly potřebě ochrany dětí v různých životních situacích a také vývoji mezinárodních dokumentů, kterými je Česká republika vázána. Mezi nejvýznamnější patří Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte.²⁹

Z Úmluvy o právech dítěte vychází i základní princip, na kterém je sociálně-právní ochrana postavena, a to je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte.³⁰

V Úmluvě o právech dítěte se uvádí: „...rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti...“ a dále: „...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...“.³¹

3.2 Zprostředkování osvojení a pěstounské péče

Postup žadatelů při uplatňování žádostí o osvojení dítěte nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče je upraven v zákoně o sociálně právní ochraně dětí.³² Dle tohoto právního předpisu spočívá zprostředkování osvojení a pěstounské péče ve vyhledávání

²⁹ NOVOTNÁ, V.; FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8

³⁰ Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

³¹ Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, preambule

³² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

dětí vhodných k osvojení nebo ke svěření do pěstounské péče, ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, dále ve výběru určité fyzické osoby, která je vhodná stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, pro které se forma náhradní rodinné péče zprostředkovává a také v odborné přípravě těchto osob k přijetí dítěte do rodiny. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče se provádí jen na žádost fyzické osoby, tj. žadatele. Toto zprostředkování zajišťují krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí, jedná-li se o zprostředkování dětí v České republice. V případě osvojení nebo pěstounské péče dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zajišťuje zprostředkování Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Zákon také stanoví, ve kterých případech se zprostředkování neprovádí. Je to tehdy, jestliže rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo jestliže o osvojení požádal manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. V případě pěstounské péče se zprostředkování neprovádí, jestliže podala návrh na svěření dítěte do pěstounské péče osoba dítěti příbuzná nebo blízká jemu nebo jeho rodině.³³

3.3 Průběh zprostředkování

Průběh zprostředkování náhradní rodinné péče je upraven v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele přijímá žádosti o zprostředkování NRP, zakládá a vede spisovou dokumentaci o žadateli a shromažďuje potřebné doklady. Spisová dokumentace obsahuje zejména písemnou žádost, která obsahuje osobní údaje o žadateli, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a další důležité náležitosti. Po shromáždění veškerých potřebných dokladů postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace příslušnému krajskému úřadu. Obdobná spisová dokumentace je vedena také o dítěti, pro které je třeba NRP zprostředkovat. Také tuto spisovou dokumentaci postupuje obecní úřad v kopii krajskému úřadu. Krajský úřad vede evidenci dětí a evidenci žadatelů, a to na základě předchozího odborného posouzení, které zahrnuje

³³ Ustanovení § 19a a § 20 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

mj. i úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků a také charakteristiku osobnosti žadatele, jeho psychický a zdravotní stav, předpoklady vychovávat dítě, stabilitu manželského vztahu, rodinné prostředí a motivaci, která žadatele vedla k žádosti o přijetí dítěte do rodiny. Odborné posuzování provádí krajský úřad, případně Ministerstvo práce a sociálních věcí, jednání se o zařazení do evidence tohoto ministerstva.³⁴

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí zřizuje hejtman kraje jako zvláštní orgán kraje poradní sbor. Poradní sbor je tvořen odborníky působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, jako jsou pediatři, psychologové, pedagogové, zástupci školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazené na úseku sociálně-právní ochrany. Poradní sbor se schází ihned, jakmile krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro konkrétní dítě.³⁵

Pokud je krajským úřadem po projednání v poradním sboru vybrán pro konkrétní dítě vhodný osvojitel nebo pěstoun, krajský úřad mu tuto skutečnost bezodkladně sdělí. Žadatel má právo se poté seznámit s dítětem a do 30 dnů podat žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů.³⁶

Obdobně dle zákona o sociálně právní ochraně dětí se postupuje na úrovni ministerstva, kde poradní sbor zřizuje ministr práce a sociálních věcí.³⁷

Jednou z podmínek pro zprostředkování NRP je, že se žadatel o tuto péči zúčastní přípravného kurzu, který zajišťuje krajský úřad.

Jak uvádí publikace Průvodce náhradní rodinnou péčí, posláním těchto kurzů, je poskytnout budoucím náhradním rodičům kromě reálných informací o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu také potřebné vědomosti o specifických

³⁴ Ustanovení § 19a až 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁵ Ustanovení § 38a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁶ Ustanovení § 24 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ Ustanovení § 38b zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

otázkách náhradní rodinné péče. V rámci této přípravy mají budoucí rodiče možnost konzultovat důležité otázky týkající se přijetí dítěte do rodiny s odborníky z praxe.³⁸

V zákoně o sociálně právní ochraně dětí je také upraven postup orgánů v případech, kdy se nepodaří najít vhodné náhradní rodiče pro konkrétní dítě. Jestliže se krajskému úřadu nepodaří najít náhradní rodiče ve lhůtě 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů, postupuje krajský úřad údaje ze své evidence Ministerstvu práce a sociálních věcí. Pokud ani toto ministerstvo nezprostředkuje NRP, a to do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo do 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů, postoupí údaje z těchto evidencí Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně za účelem zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. I nadále ale po tomto postoupení se MPSV snaží zprostředkovat dítěti osvojení nebo pěstounskou péči v České republice, protože zajištění NRP v zemi původu dítěte má přednost před osvojením dítěte do ciziny.³⁹

O svěřením dítěte do pěstounské péče nebo o osvojení dítěte rozhoduje soud. Dle zákona o rodině je soud povinen vyžádat si stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tzn. buď krajského úřadu nebo ministerstva, podle toho, který z těchto orgánů osvojení nebo pěstounskou péči zprostředkoval. V případech, kdy se zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče neprovádí, podává vyjádření pro soud obecní úřad obce s rozšířenou působností.⁴⁰

3.4 Vývoj počtu podaných žádostí a počet umístěných dětí do náhradní rodinné péče za posledních pět let

Pro přehlednost je uveden v Tab. č. 3.1 počet podaných žádostí o náhradní rodinnou péči a v Tab. č. 3. 2 počet dětí umístěných do NRP. Údaje za rok 2005 jsou převzaty z internetových zdrojů, data z let 2006 až 2009 ze statistických ročenek Ministerstva práce a sociálních věcí.

³⁸ BUBLEOVÁ, V., VRÁNOVÁ, A., FRANTÍKOVÁ, J., VANČÁKOVÁ, M. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 5.vydání Praha 2010: Středisko náhradní rodinné péče

³⁹ Ustanovení § 22 a § 23 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁰ Ustanovení § 45b a § 70 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Tab. 3. 1 - Počet podaných žádostí o náhradní rodinnou péči v letech 2005 až 2009⁴¹

Typ náhradní rodinné péče	Rok				
	2005	2006	2007	2008	2009
Osvojení	872	912	909	790	729
Pěstounská péče	493	510	568	612	543
Poručenství a opatrovnictví	201	170	159	192	263

Zdroj: internetový zdroj a statistické ročenky MPSV

Tab. 3. 2 – Počet umístěných dětí do náhradní rodinné výchovy v letech 2005 až 2009⁴¹

Počet umístěných dětí	Rok				
	2005	2006	2007	2008	2009
do péče budoucích osvojitelů	540	496	455	501	449
do osvojení	619	516	533	542	543
do péče jiných občanů než rodičů	1 233	1 314	1 361	1 402	1 301
do péče budoucích pěstounů	376	298	317	438	338

Zdroj: internetový zdroj a statistické ročenky MPSV

3.5 Počet dětí v náhradní rodinné péči

Počet dětí, pro které se podaří najít náhradní rodiče, rok od roku stoupá. Svědčí o tom následující tabulka, ve které je uveden celkový počet dětí v NRP v posledních letech. Údaje jsou vždy ke konci sledovaného období a jsou převzaty ze zdrojů Ministerstva práce a sociálních věcí.

⁴¹ <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, 27.11.2010

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2007, ISBN 978-80-86878-54-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2008, ISBN 978-80-86878-83-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2009, ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2010, ISBN 978-80-7421-022-8

Tab. 3. 3– Celkový počet dětí v náhradní rodinné péči⁴²

Rok	2005	2006	2007	2008	2009
Počet dětí	6 904	7 149	7 583	8 159	13 413

Zdroj: statistické ročenky MPSV

3.6 Legislativní opatření

Postup při hledání náhradních rodičů pro dítě upravuje řada právních předpisů. Kromě již zmiňované Úmluvy o právech dítěte a Listiny základních práv a svobod, lze uvést dva nejvýznamnější zákony:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Na internetových stránkách je přehledně uveden soupis i dalších právních předpisů, které jsou z hlediska NRP velmi důležité. Jsou to zejména:

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 582/1994 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů,

⁴² *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006*, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2007, ISBN 978-80-86878-54-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2008, ISBN 978-80-86878-83-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2009, ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2010, ISBN 978-80-7421-022-8

- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
 - zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů,
 - zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů,
 - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů,
 - zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,
 - zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů,
- a další.⁴³

3.7 Pěstounská péče a podpora náhradních rodin

Jak je již zmíněno v úvodu, existují v praxi dva typy pěstounské péče – individuální a skupinová.

Dle zákona o sociálně právní ochraně dětí, probíhá skupinová pěstounská péče v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS dětských vesničkách a pěstounské páry nebo matky-pěstounky dostávají za tuto činnost plat.⁴⁴

Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí a pěstounům a svěřeným dětem náleží dávky pěstounské péče podle zákona o státní sociální podpoře.

Účelem dávek pěstounské péče, které podle zákona o státní sociální podpoře, vyplácejí úřady práce, je finančně podpořit náhradní rodinnou péči. Náleží také poručíkovi ustanovenému soudem, jestliže o dítě osobně pečuje, vyplácí se již v průběhu předpěstounské péče a také v době, kdy probíhá řízení o ustanovení osoby poručníkem.⁴⁵

⁴³ <http://www.pestounskapece.cz/legislativa.php>, 31.8.2010

⁴⁴ Ustanovení § 44 až § 46 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵ BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1.6.2010*. 13.vydání Olomouc 2010: ANAG. ISBN 978-807263-609-9

Dle tohoto zákona se vyplácí 4 druhy těchto dávek:

1. příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Výše příspěvku činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40. Pokud se jedná o dítě nezaopatřené, tj. takové, které se soustavně připravuje na budoucí povolání, násobí se částka životního minima tohoto dítěte koeficientem 2,30. Tento příspěvek náleží nezaopatřenému dítěti i po dosažení zletilosti, nejdéle však do 26. roku jeho věku, jestliže i nadále trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte se ze zákona navyšuje, jedná-li se o dítě, které je uznáno jako zdravotně znevýhodněné. Pokud je dítě poživitelem důchodu z dávek důchodového pojištění, má tato dávka vliv na výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte⁴⁶

2. odměna pěstouna

Na odměnu pěstouna má nárok pěstoun, kterému bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Odměna pěstouna náleží ve výši 1,00 násobku částky životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě.⁴⁷

V komentáři Břeská, Burdová a Vránová zmiňují, že se jedná se o určitý způsob společenského uznání a podpory osoby, která pečuje o dítě v pěstounské péči.⁴⁸

Zákon také pamatuje na případy, kdy pěstoun pečuje alespoň o 3 děti v pěstounské péči nebo kdy alespoň jedno dítě svěřené mu do pěstounské péče je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve II., III. nebo IV. stupni závislosti, která je posuzována podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. V těchto případech se vyplácí tzv. odměna pěstouna ve zvláštních případech, kdy se částka životního minima jednotlivce násobí koeficientem 5,50.

⁴⁶ Ustanovení § 37, § 38 a § 39 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ Ustanovení § 40 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1.6.2010*. 13.vydání Olomouc 2010: ANAG. ISBN 978-807263-609-9

Za každé další dítě svěřené pěstounovi do pěstounské péče se tato odměna zvyšuje o součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 0,50, jedná-li se o další dítě – jako osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve II., III. nebo IV. stupni závislosti, činí tento koeficient 0,75 za péči o každé další takové dítě. Odměna pěstouna ve zvláštních případech se posuzuje jako plat.⁴⁹

3. příspěvek při převzetí dítěte

Tato dávka náleží pěstounovi při převzetí dítěte do své péče. Vyplatí se jednorázově, a to:

- u dítěte do 6 let věku ve výši 8000,-Kč
- u dítěte od 6 do 15 let věku ve výši 9000,-Kč
- u dítěte ve věku od 15 do 26 let 10 000,-Kč.⁵⁰

Břeská, Burdová a Vránová uvádějí, že účelem této dávky je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě, které do rodiny obvykle přichází z ústavní péče bez vlastních osobních věcí.⁵¹

4. příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Pokud má pěstoun v pěstounské péči nejméně čtyři děti a pokud zakoupil osobní motorové vozidlo nebo zajistil celkovou opravu motorového vozidla, může požádat o výše uvedený příspěvek. Zákon přesně vymezuje podmínky pro poskytnutí tohoto příspěvku – např. nesmí být vozidlo používáno pro výdělečnou činnost, v případě prodeje motorového vozidla do 5 let od poskytnutí příspěvku, je povinen pěstoun vrátit poměrnou část příspěvku, apod. Dále je stanovena i výše příspěvku, která činí max. 70% pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, maximálně lze však tento příspěvek poskytnout ve výši 100 000,-Kč. Během

⁴⁹ Ustanovení § 40 a § 40a zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ Ustanovení § 41 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁵¹ BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1.6.2010*. 13.vydání Olomouc 2010: ANAG. ISBN 978-807263-609-9

posledních deseti let nemůže součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi přesáhnout 200 000,-Kč.⁵²

Kromě výše uvedených dávek mohou pěstouni a jejich svěřené děti pobírat, za splnění zákonných podmínek, i další dávky státní sociální podpory – jako je např. přírůstek na dítě a rodičovský příspěvek.

3.8 Počet pěstounských rodin

O narůstajícím počtu pěstounských rodin svědčí následující tabulka ze zdrojů MPSV. Údaje jsou uvedeny ke konci sledovaného období.

Tab. 3. 4 – Počet pěstounských rodin v letech 2005 až 2009⁵³

Rok	2005	2006	2007	2008	2009
Počet pěstounských rodin	4715	4845	4927	5790	6313

Zdroj: statistické ročenky MPSV

3.9 Psychologické hledisko náhradní rodinné péče

Při zpracování teoretické části této bakalářské práce se nabízí otázka, z jakých důvodů jsou lidé schopni a také ochotni přijmout do rodiny „cizí“ dítě. Často je to zřejmě v případech, kdy řeší nějakou nenadálou rodinnou situaci a jedná se tedy o přijetí dítěte z pokrevních svazků. Častým motivem pro žádost o zprostředkování NRP je nepochybně i nemožnost mít vlastní děti. V těchto situacích většinou převládá zájem zejména o osvojení dítěte, a to nejlépe dítěte co nejmladšího, které si na novou rodinu lépe přivykne a také širší rodina si přivykne na toto dítě. Existují však také

⁵² Ustanovení § 42 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁵³ <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, 27.11.2010

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2007, ISBN 978-80-86878-54-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2008, ISBN 978-80-86878-83-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2009, ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2010, ISBN 978-80-7421-022-8

rodiče, kteří už své vlastní děti vychovali a pocit „prázdného hnízda“ jim vnukne myšlenku postarat se o „cizí“ dítě, které jejich pomoc potřebuje.

Matějček jako dva nejčastější činitele v motivaci adopce zmiňuje jednak neplodnost a dále náhradu za zemřelé dítě, přičemž neplodnost spolu s psychickými důsledky vysoce převažuje. V případě pěstounské péče je dle Matějčka hlavním motivem náhradních rodičů potřeba mít více dětí a také touha pomáhat dítěti opuštěnému, případně vykonat něco dobrého, ať už v náboženském nebo jiném významu, odčinit nějakou osobní vinu nebo projevit určitou vděčnost. Dle Matějčka stranou nezůstává ani ekonomický přínos rodině.⁵⁴

Dle Bubleové je nutné opravit představu, která se udržuje v naší veřejnosti. A sice: *„V našich dětských domovech nejsou tisíce dětských „chudáků“, kteří by jen a jen čekali na dobrodiní, které jim někdo prokáže. V dětských domovech a jiných ústavech je dost dětí, to je pravda, ale jen velmi málo z nich je pro náhradní rodinnou péči tzv. právně volných. A to některé z nich navíc nejsou pro adopci nebo pěstounskou péči z různých závažných důvodů „vhodné“.“*⁵⁵

Matějček zdůrazňuje potřebu ochránit adoptivní rodiče i všechny ostatní vychovatele v náhradní rodinné péči před zbytečnými problémy a pokusil se sestavit své poznatky a zkušenosti do desatera, které by náhradním rodičům mělo být inspirací k porozumění sobě i svému postavení:

1. Nebát se přijmout své „náhradní“ rodičovství, kde slovo „náhradní“ znamená pomoc dítěti tam, kde je potřeba. Důraz klade také na slovo „rodičovství“, kdy o pravé a skutečné rodičovství se jedná tehdy, jestliže bez předsudků a podmínek přijmeme dítě takové, jaké je.
2. Nebát se o lásku dítěte. V mnoha výzkumech bylo prokázáno, že dítě za matku a otce přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají.
3. Nebát se práce na sobě samých. Náhradní rodiče se k porozumění dítěti v jeho individualitě a jedinečnosti musí propracovat. Překážkou může být

⁵⁴ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

⁵⁵ BUBLEOVÁ, V. Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání Praha: Portál 2002. 155s. ISBN 80-7178-637-3, s. 11 a s. 12

nedočkavost a netrpělivost jako následek dlouhodobého neuspokojení potřeby rodičovství. Musí na sobě více pracovat, musí víc myslet a víc procítit, o to víc však své nové rodičovství prožijí do větších hloubek.

4. Zatajovat pravdu v lidských vztazích je nebezpečné. Rodiče by měli přijmout identitu náhradních rodičů a současně by měli vést dítě k tomu, aby i ono přijalo pozitivní identitu dítěte v náhradní rodinné péči.
5. Dítě by o sobě mělo vědět víc, než vědí ostatní, a to hlavně proto, aby nebylo překvapeno informacemi, kterým nerozumí a které by mohly negativně ovlivnit jeho vztah k náhradní rodině. Adopce ani pěstounská péče není něco, za co by se musel někdo stydět, a proto není důvod tyto informace skrývat.
6. Pravdu dítěte nestačí sdělit, je nutno ji sdílet. Většinou nestačí dítěti jednou říct, že je přijato z dětského domova. K tomu, aby dítě tuto skutečnost přijalo a dobře ji pochopilo, je potřeba tento fakt sdělovat opakovaně. Je dobré, když se dítě o své identitě dovídá postupně, s dalšími podrobnostmi, a to co nejdříve a také vhodnou formou, v každém případě však ještě před vstupem do školy.
7. Dítě sice není z nás, ale je naše. Náhradní rodiče proto musí počítat s tím, že některé povahové rysy, sklony, úroveň intelektu je do určité míry dědictvím po předcích. Proto je velmi nutné snažit se dítěti porozumět, nesnažit se je přetvářet.
8. Počítat máme s horším, lepším se můžeme nechat překvapit. Náhradní rodiče by neměli mít přepjatá očekávání, neměli by vkládat do dítěte nadnesené ideály a neměli by věřit v neomezené výchovné působení. Takové očekávání může přinést jednak zklamání rodičů, ale také třeba poruchy chování dítěte.
9. O biologických rodičích sdělovat dítěti jen to dobré. Pro identitu dítěte je důležité vědomí o svém vlastním původu. Náhradní rodiče by neměli v dítěti vzbuzovat pocit vděčnosti, že je vysvobodili z bídy, vytrhli z nebezpečí a ochránili ho před strádáním, ať už ve vlastní rodině nebo v ústavní výchově. Doporučuje se o vlastních rodičích hovořit tak, aby se později mohly informace přidávat, nikoli měnit. Skutečnost, že biologičtí

rodiče dítě opustili, je třeba prezentovat spíše jako nemoc, nedostatek schopnosti, nešťastnou shodu náhod, duševní poruchu, ale ne jako morální špatnost.

10. Rodinu chápat jako otevřené rodinné společenství. Některé náhradní rodiny mají tendenci se izolovat a vytvářet si obranné mechanismy z důvodu obávaného útoku zvenčí. Tato situace neprospívá nikomu, nejméně pak samotnému dítěti, které, je-li takto po celé svoje dětství chráněno, může v určitých náročnějších obdobích svého života, zejména např. v období dospívání, podlehnout lákadlům nejrůznějších part. Doporučuje se proto, aby s rozhodnutím osob stát se náhradními rodiči bylo obeznámeno i širší příbuzenstvo, přátelé, apod., aby i tyto blízké osoby byly náhradním rodičům v jejich životním úkolu v případě potřeby nápomocny.⁵⁶

Ať už jsou důvody pro rozhodnutí stát se „náhradním“ rodičem pro dítě jakékoliv, je třeba si uvědomit, že se jedná o velmi důležité a zásadní rozhodnutí, které v nejbližších následujících letech ovlivní celý život náhradního rodiče a zároveň i svěřeného dítěte.

⁵⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

4 Praktická část

Praktická část této práce je zaměřena na výzkum informovanosti a zhodnocení názorů veřejnosti na problematiku náhradní rodinné péče.

4.1 Vymezení výzkumného problému

V současné době je problematika náhradní rodinné péče často diskutovaný problém, protože přibývá dětí, které jsou opuštěny svými biologickými rodiči a jsou tak odkázány na pomoc jiných osob. Důvody těchto situací mohou být různé – nedostatečná emoční vazba, citová vyprahlost, nedostatečná připravenost matek či otců na rodičovskou roli, ale také například i ekonomické důvody. Důsledkem toho je stále se zvyšující počet dětí umístěných v kojeneckých ústavech a dětských domovech.

Na druhé straně však narůstá počet párů, které zůstávají ze zdravotních důvodů bezdětné a přitom po dítěti velmi touží. Určitým řešením tohoto problému může být přijetí „cizího“ dítěte do své péče a převzetí odpovědnosti za jeho výchovu. Tento krok však představuje určitá rizika a také obavy náhradních rodičů, zda svou roli zvládnou, zda dítě přijme i širší rodina a blízké okolí, překážkou může být i psychická a citová stránka problému, obavy z biologických dispozic dítěte, rasové předsudky, apod. Potencionální zájemce může odradit také administrativní náročnost a požadavky na postupy při vyřizování náhradní rodinné péče.

Práce je zaměřena na výzkum informovanosti veřejnosti o problematice náhradní rodinné péče a srovnání dvou různých skupin respondentů.

V první skupině jsou zařazeny osoby ve věku 18 – 60 let, tedy potencionální pěstouni, opatrovníci, adoptivní rodiče, kteří však dosud nemají s náhradní rodinnou péčí žádnou osobní zkušenost.

Ve druhé skupině jsou zařazeny osoby ve věku 18 – 60 let, které s problematikou NRP již mají určitou zkušenost – tzn., pěstouni, adoptivní rodiče, opatrovníci nebo osoby, kterým již bylo dítě svěřeno do péče, ale také další osoby, které jsou uvedenou problematikou nějak dotčeny – zaměstnanci státní správy a samosprávy, sociální pracovníci z různých sociálních oblastí. Záměrně jsou však z této skupiny vyřazeni sociální pracovníci, kteří se umístěním dětí do NRP přímo zabývají z titulu své profese. U těchto pracovníků je předpokládána vysoká míra

informovanosti, odbornosti a také profesionálního pohledu, tudíž by výsledky výzkumu v této skupině byly značně zkresleny.

4.2 Výzkumný cíl

Cílem výzkumu této práce je srovnání pohledu dvou skupin veřejnosti na problematiku náhradní rodinné péče. Formulace otázek je zaměřena na následující oblasti:

1. zjištění informovanosti o administrativních postupech při umisťování dítěte do náhradní rodinné péče,
2. zhodnocení požadavků na osobnostní kvality náhradních rodičů,
3. pomoc státních orgánů z hlediska sociálního zabezpečení rodin s dětmi v náhradní rodinné péči,
4. zhodnocení potřeby umisťování dětí do NRP, a to zejména z hlediska potřeb dítěte, zhodnocení kladů a záporů života dítěte v náhradní rodině a v ústavní péči,
5. zhodnocení rizik, emočních a sociálních problémů přijetí dítěte do náhradní rodiny.

4.3 Hypotézy - předpokládaný výsledek výzkumu:

1. Všeobecná informovanost osob, které dosud nemají žádnou zkušenost s institutem náhradní rodinné péče je velmi malá a je třeba v této oblasti poskytnout široké veřejnosti více informací.

2. Všeobecná informovanost osob, které již mají určitou zkušenost s institutem náhradní rodinné péče, a to buď jako náhradní rodiče nebo pracovníci státní správy, samosprávy a sociální pracovníci, s výjimkou sociálních pracovníků, kteří se uvedenou problematikou přímo zabývají, je vysoká. Tyto osoby si dobře uvědomují význam a dosah náhradní rodinné péče.

4.4 Zpracování projektu výzkumu

Pro účely zjištění informovanosti veřejnosti o problematice NRP je třeba oslovit větší počet respondentů, aby zjištěné výsledky vykazovaly určitou vypovídací hodnotu. Současně je třeba zajistit určitou anonymitu dotazovaných osob, neboť cílem

je zkoumat názory na umíst'ování dětí do NRP z hlediska potřeb dítěte, zhodnocení kladů a záporů života dítěte v náhradní rodině a v ústavní péči, zjištění informovanosti o administrativních postupech při umíst'ování dítěte do NRP, zjištění názoru na osobnostní kvality náhradních rodičů, zhodnocení rizik a emočních a sociálních problémů přijetí dítěte do náhradní rodiny a zjištění názoru, zda je finanční a odborná pomoc státu rodinám s dětmi v náhradní rodinné péči dostačující. Jedná se tedy o názory a informace často velice osobního charakteru, které je většina osob ochotna sdělit pouze anonymně.

4.4.1 Stanovení metody výzkumu

Pro potřeby této práce a možnosti srovnání dvou vymezených skupin je jako nejvýhodnější výzkumná metoda určen dotazník (viz příloha č. 1).

Chráška charakterizuje dotazník jako soustavu předem připravených, promyšleně seřazených a pečlivě formulovaných otázek, na které respondent, což je dotazovaná osoba, odpovídá písemně.⁵⁷

Metoda dotazníku umožňuje oslovit velký počet respondentů, což je z hlediska kvantitativního výzkumu rozhodující a současně zajišťuje požadovanou anonymitu, což je rovněž velice významné.

4.4.2 Formulace výzkumných otázek

Výzkumné otázky (položky) jsou formulovány jasně a srozumitelně, v úvodu je vysvětlen účel dotazníku a poskytnut jednoduchý návod na jeho vyplnění. Položky dotazníku tvoří uzavřené (strukturované) otázky výběrového charakteru, kdy respondent většinou vybírá z nabízených možností a umožňuje-li to charakter otázky, je jednou z těchto možností i odpověď typu „nevím“. Pouze několik otázek je polouzavřených, ve kterých je respondentovi dána možnost sdělit jiný názor. V závěru dotazníku je zařazeno několik otázek škálových, ve kterých respondent sděluje např. stupeň důležitosti či nedůležitosti zkoumaného jevu.

Dotazník je nejprve zaměřen na otázky, dle kterých je možno při vyhodnocování dotazníku rozčlenit respondenty do určitých kategorií, a to podle

⁵⁷ CHRÁŠKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vydání Praha: Grada Publishing 2007, a.s. 272 s. ISBN 978-80-547-1369-4

pohlaví, věkové kategorie, dále podle toho, zda respondenti již mají nebo nemají vlastní děti. Pro vymezení těchto kategorií slouží položky dotazníku č. 1 až 3.

Důležitou položkou dotazníku pro potřeby této práce je otázka č. 4, která zjišťuje, zda jednotliví respondenti již mají nebo nemají určitou zkušenost s pojmem „náhradní rodinná péče“. Tato otázka je základním východiskem pro rozdělení respondentů do dvou skupin, a sice na osoby, které nemají žádnou přímou zkušenost s pojmem NRP a na osoby, které mají určitou zkušenost – a to buď osobní (sami jsou náhradními rodiči) nebo částečnou (pracují v sociální oblasti). Jednou z možných odpovědí na tuto otázku je sdělení, že respondent se věnuje přímo problematice NRP. Tato odpověď je rozhodující pro vyřazení dotazníku z výzkumu, neboť zde je předpoklad vysoké míry informovanosti, odbornosti a současně profesionálního pohledu, čímž by byly výsledky výzkumu značně ovlivněny.

Další otázky jsou zařazeny s ohledem na stanovení výzkumného cíle.

Ke zjištění informovanosti respondentů o postupech a administrativní náročnosti umístění dětí do NRP slouží otázky č. 5, 6, 7, 9, 10, 17 a 20. Prostřednictvím těchto otázek je možno zjistit, jak se respondenti v problematice náhradní rodinné péče orientují – zda vědí, co patří mezi formy NRP, jaký je rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí, kam by se obrátili s případnou žádostí o přijetí dítěte do NRP, která instituce vyplácí dávky pěstounským rodinám, kdo rozhoduje o svěření dítěte do pěstounské péče a zda se hledají náhradní rodiče pro konkrétní dítě nebo je tomu naopak.

Pro účely zhodnocení rizik, emočních a sociálních problémů přijetí dítěte do NRP jsou vymezeny otázky č. 8, 13, 14, 15, 16 a 19, ve kterých respondenti vyjadřují své vlastní názory na důležitost prověření budoucích náhradních rodičů, na to, jaký je podle nich nejčastější důvod stát se pěstounem nebo osvojitelem a zda a za jakých podmínek by byli schopni sami přijmout dítě do pěstounské péče a zda je možný kontakt biologických rodičů s dítětem svěřeným do pěstounské péče.

Zjištění názoru na podporu státu rodinám s dětmi v pěstounské péči z hlediska finanční i odborné pomoci jsou zaměřeny otázky č. 11 a 12.

Ke zjištění názoru na potřebu umístění dětí do NRP, zejména z hlediska potřeb dítěte a současně ke zhodnocení kladů a záporů života dítěte v náhradní rodině a v ústavní péči slouží otázky č. 18, 21, 22, 23, 24, 25 a 26. Otázka č. 18 zjišťuje názor

respondentů na rychlost procesu osvojení či svěření dítěte do pěstounské péče. Zbývající otázky v této skupině jsou škálové a respondenti vyjadřují svůj souhlas či nesouhlas s určitým tvrzením - zda je umístění dítěte do pěstounské péče pro dítě z hlediska jeho psychického vývoje vhodnější než pobyt v ústavní péči, zda je pro dítě lepší žít i v dysfunkční rodině nebo raději v dětském domově, zda je dítě lépe materiálně zabezpečeno u pěstounů či v ústavní péči, zda se dítěti s lehčím zdravotním postižením mohou pěstouni věnovat více než pracovníci v ústavním zařízení a zda je dítě vyrůstající v náhradní rodině do života lépe připraveno než dítě z dětského domova. Další škálová otázka se zaměřuje na skutečnost, že některé děti setrvávají v ústavní péči dlouhou dobu, často až do dospělosti. Úkolem respondentů je zhodnotit významnost či nevýznamnost vymezených důvodů, a sice že se jedná o děti odlišného etnika, o děti se zdravotním postižením, o velké sourozenecké skupiny, o děti, které jsou v častém kontaktu se svými biologickými rodiči nebo z důvodu příliš vysokých nároků náhradních rodičů na dítě.

Další skupina otázek – č. 27, 28 a 29 je zaměřena na zjištění požadavků na kvalitu osobnosti náhradních rodičů, kdy respondent formou škálových odpovědí vyjadřuje důležitost či nedůležitost vymezených vlastností rodiče – rodič by měl být: empatický, přátelský, tolerantní, důsledný, spolehlivý, obětavý a vyrovnaná osobnost; měl by mít alespoň základní znalosti z oboru pedagogiky a psychologie. Součástí této kategorie otázek je také určení stupně důležitosti přijetí dítěte širší rodinou a dobré materiální podmínky náhradních rodičů.

Po prvotním sestavení dotazníku byla požádána náhodně vybraná skupina 20 respondentů o jeho vyplnění, aby mohlo být ověřeno, zda jsou formulace jednotlivých otázek jasné a srozumitelné. Na základě vyhodnocení odpovědí tohoto vzorku respondentů, byly následně provedeny drobné korekce u dvou otázek.

4.5 Realizace výzkumu

Pro účely výzkumné části této práce bylo připraveno 200 dotazníků. Dotazníky byly předávány osobně buď přímo jednotlivým respondentům nebo skupině respondentů prostřednictvím jednoho zástupce. Stejným způsobem byly vyplněné dotazníky vráceny zpět. Výzkum probíhal v období od října do prosince 2010, tedy

asi 3 měsíce. Za tuto dobu se podařilo shromáždit data od 184 respondentů, poněvadž 16 dotazníků se nevrátilo zpět.

Po prvotním vyhodnocení dotazníků jich z počtu 184 bylo 7 vyřazeno, neboť 5 z nich neobsahovalo úplné údaje, tudíž je nebylo možno k vyhodnocení použít a další 2 dotazníky byly vyplněny osobami na 60 let, které nejsou předmětem výzkumu. Poté bylo přistoupeno k třídění zbývajících 177 dotazníků a zaznamenávání jednotlivých údajů do pomocných archů, které trvalo asi 1 měsíc.

4.6 Vyhodnocení výzkumu – interpretace zjištěných údajů

Rozhodujícím údajem pro rozčlenění respondentů do dvou potřebných kategorií je otázka č. 4, ve které respondenti odpovídali na otázku, zda mají nějakou přímou zkušenost s pojmem náhradní rodinné péče. Po vyhodnocení této položky byly vyřazeny dotazníky s odpověďmi „Ano – profesně se věnuji přímo problematice náhradní rodinné péče“, neboť u pracovníků, kteří se touto činností profesně zabývají, lze očekávat vysokou míru znalostí a tudíž zkreslení výsledků výzkumu. Z dotázaných respondentů bylo těchto pracovníků 6, jejich dotazníky byly pro účely další práce vyřazeny. Z celkového počtu 184 vyplněných dotazníků tak k vlastnímu výzkumu bylo použito 171.

Na základě vyhodnocení této položky jsou respondenti rozděleni do dvou skupin.

- 1. skupinu tvoří osoby ve věku 18 až 60 let, které dosud nemají s institutem náhradní rodinné péče žádnou přímou zkušenost,
- 2. skupinu tvoří osoby ve věku 18 až 60 let, které mají s institutem náhradní rodinné péče určitou zkušenost, a to buď osobní – jedná se o pěstouny, adoptivní rodiče, osoby, jimž bylo dítě svěřeno do péče, nebo částečnou – jedná se osoby, které pracují např. v sociální oblasti.

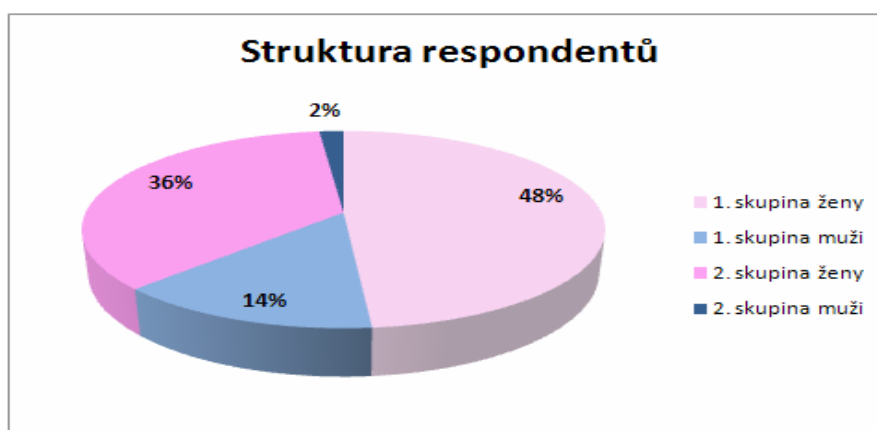
Dále je 1. i 2. skupina rozdělena dle pohlaví na ženy a muže a na bezdětné a s vlastními dětmi. Tyto údaje jsou přehledně uvedeny v Tab č.4.1.

Tab č. 4. 1 Struktura respondentů

věk	1. skupina					2. skupina				
	počet respondentů					počet respondentů				
	celkem	ženy	muži	s vlastními dětmi	bezdětní	celkem	ženy	muži	s vlastními dětmi	bezdětní
18-30	44	34	10	6	38	9	9	0	2	7
31-45	36	29	7	33	3	31	29	2	29	2
46-60	27	20	7	26	1	24	23	1	24	0
Celkem	107	83	24	65	42	64	61	3	55	9

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Z přiloženého grafu č. 4.1 je na první pohled zřejmé, že početnější skupinou respondentů je skupina č. 1, v obou skupinách převažují ženy.

Z tabulky lze vyčíst, že 1. skupinu tvoří 107 respondentů, z toho 83 žen a 24 mužů. Z celkového počtu 107 osob je 65 s vlastními dětmi, 42 osob je bezdětných.

2. skupinu tvoří celkem 64 respondentů, z toho 61 žen a 3 muži. Z počtu 64 respondentů v této skupině je 55 s vlastními dětmi a 9 bezdětných.

Stěžejním cílem této práce je zjištění informovanosti veřejnosti o problematice náhradní rodinné péče a porovnání zjištěných výsledků mezi dvěma vymezenými skupinami. Pro zjištění orientace v terminologii v oblasti náhradní rodinné péče, dále pro zjištění, zda dotazované osoby vědí, které instituce se zabývají touto problematikou, ať už z hlediska vlastních postupů nebo z hlediska sociálního zabezpečení, slouží otázky č. 5, 6, 7, 9, 10, 17 a 20.

V otázce č. 5 je úkolem respondentů označit, které z uvedených forem patří do „náhradní rodinné péče“. Celkový počet odpovědí není tedy totožný s počtem

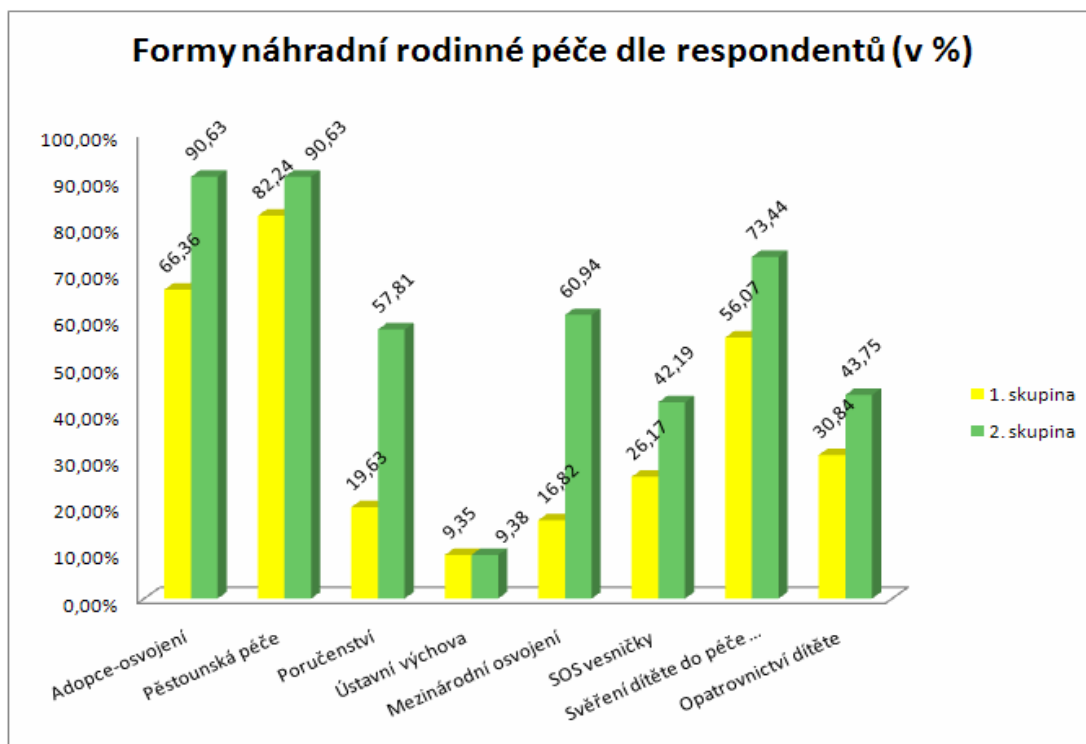
respondentů. Pro přesnější vyhodnocení jsou jednotlivé odpovědi procentuelně přepočteny k počtu respondentů. Možnosti jsou: adopce-osvojení, pěstounská péče, poručenství, ústavní výchova, mezinárodní osvojení, SOS vesničky, svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče a opatrovnictví dítěte. Vyhodnocené údaje jsou uvedeny v Tab.č.4.2.

Tab. č. 4. 2 Formy náhradní rodinné péče dle respondentů

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Respondentů 107		ženy 83		muži 24		Celkem 64		ženy 61		muži 3	
	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %
Adopce-osvojení	71	66,36	56	67,47	15	62,50	58	90,63	55	90,16	3	100,00
Pěstounská péče	88	82,24	70	84,34	18	75,00	58	90,63	55	90,16	3	100,00
Poručenství	21	19,63	15	18,07	6	25,00	37	57,81	36	59,02	1	33,33
Ústavní výchova	10	9,35	7	8,43	3	12,50	6	9,38	6	9,84	0	0,00
Mezinárodní osvojení	18	16,82	14	16,87	4	16,67	39	60,94	38	62,30	1	33,33
SOS vesničky	28	26,17	21	25,30	7	29,17	27	42,19	27	44,26	0	0,00
Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče	60	56,07	50	60,24	10	41,67	47	73,44	44	72,13	3	100,00
Opatrovnictví dítěte	33	30,84	23	27,71	10	41,67	28	43,75	27	44,26	1	33,33
Celkem	329	-	256	-	73	-	300	-	288	-	12	-
Počet správných odpovědí	1	0,93	1	1,20	0	0,00	7	10,94	7	11,48	0	0,00

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 2

Zdroj: vlastní zpracování

Za náhradní rodinnou péči je možno v tomto smyslu považovat adopci (osvojení), pěstounskou péči, poručenství, mezinárodní osvojení, SOS vesničky a svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodiče. Pouze 71 respondentů (66,36%) z 1. skupiny se domnívá, že do NRP patří *adopce*, naproti tomu respondenti z 2. skupiny adopci uváděli v 58 případech (90,63%). *Pěstounskou péči* sem zařazuje 88 respondentů (82,84%) z 1. skupiny a 58 respondentů (90,63%) z 2. skupiny. Údaje u obou skupin se významně liší v případě *poručenství*, které uvádí jen 21 respondentů (16,82%) z 1. skupiny a 37 respondentů (57,81%) z 2. skupiny, vyšší rozdíly mezi skupinami jsou také u zařazení *SOS vesniček* – 28 respondentů (26,17%) z 1. skupiny a 27 respondentů (42,19%) z 2. skupiny a *u svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodiče*, kde tuto možnost uvádí 60 respondentů (56,7%) z 1. skupiny a 47 respondentů (73,44%) z 2. skupiny.

Z příloženého grafu je zřejmé, že respondenti z 2. skupiny mají větší povědomí o tom, co patří do náhradní rodinné péče, zároveň však vysoké procento těchto osob – 28 respondentů (43,75%) sem řadí i opatrovnictví. Přibližně stejné procento osob – 9,35% v 1. skupině a 9,38% v 2. skupině uvádí, že do náhradní „rodinné“ péče patří i ústavní výchova., což lze přičíst spíše nepozornosti respondentů. Zcela správně odpověděl pouze 1 respondent z 1. skupiny a 7 respondentů z 2. skupiny, ve všech případech jsou to ženy.

Další položka dotazníku je zařazena pro zjištění, zda respondenti dovedou odlišit pojmy osvojení a pěstounská péče.

V Tab.č.4.3 jsou vyhodnoceny názory jednotlivých skupin, přičemž: **odpověď č. 1** znamená, že respondenti odpověděli správně, a sice že *osvojení* je přijetí dítěte za vlastní, osvojitelé mají stejná práva a povinnosti, jaká mají ke svým dětem biologičtí rodiče, zatímco pěstouni nemají práva a povinnosti biologických rodičů – zastupují dítě pouze v omezeném rozsahu, zásadní rozhodnutí činí biologičtí rodiče, případně soud;

odpověď č. 2 znamená, že respondenti odpověděli špatně, a sice že *pěstounská péče* je přijetí dítěte za vlastní, pěstouni mají stejná práva a povinnosti, jaká mají ke svým dětem biologičtí rodiče, zatímco osvojitelé nemají práva a povinnosti biologických rodičů – zastupují dítě pouze v omezeném rozsahu, zásadní rozhodnutí činí biologičtí rodiče, případně soud;

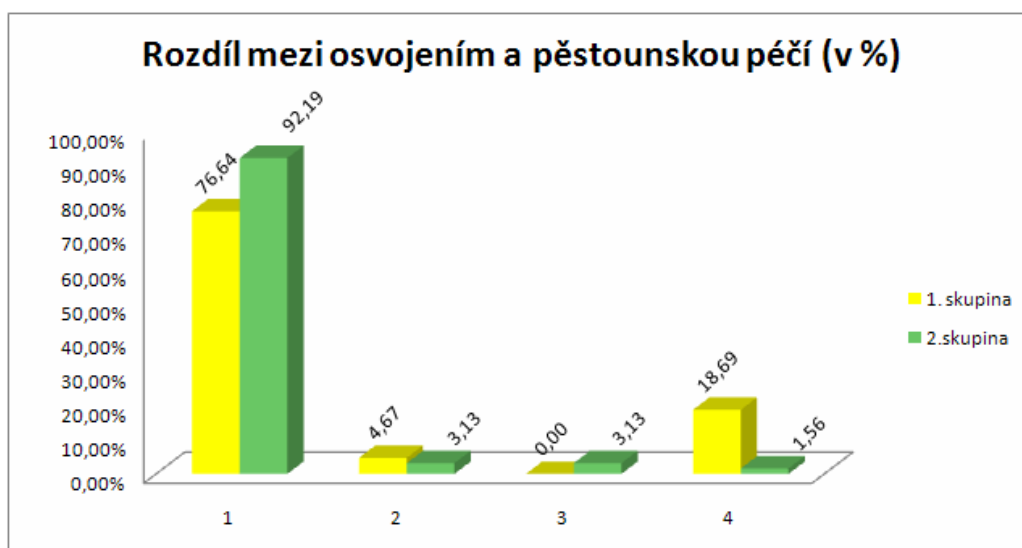
odpověď č. 3 znamená, že respondenti odpověděli, že mezi oběma termíny *není rozdíl*;
odpověď č. 4 byla *nevím*.

Tab. č. 4.3 Rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1.	82	76,64	67	83,75	15	55,56	59	92,19	57	93,44	2	66,67
2.	5	4,67	2	2,50	3	11,11	2	3,13	2	3,28	0	0,00
3.	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	3,13	1	1,64	1	33,33
4.	20	18,69	11	13,75	9	33,33	1	1,56	1	1,64	0	0,00
Celkem	107	100,00	80	100,00	27	100,00	64	100,00	61	100,00	3	100,00

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4.3

Zdroj: vlastní zpracování

V této otázce vykazují obě skupiny respondentů velmi dobré znalosti, neboť ze 107 respondentů v 1. skupině označuje správnou odpověď 82 osob (76,64%), 5 osob (4,67%) odpovídá špatně a 20 osob (18,69%) neví, jaký je mezi oběma termíny rozdíl. Z 64 respondentů ve 2. skupině odpovídá správně 59 osob (92,19%), špatně 2 osoby (3,13%), 2 osoby (3,13%) uvádí, že mezi oběma termíny není rozdíl a pouze 1 osoba (1,56%) neví, jaký je mezi oběma termíny rozdíl.

V další položce dotazníku je zjišťováno, zda mají respondenti představu, kam by se měli obrátit se svojí žádostí v případě, že by měli zájem přijmout dítě do náhradní

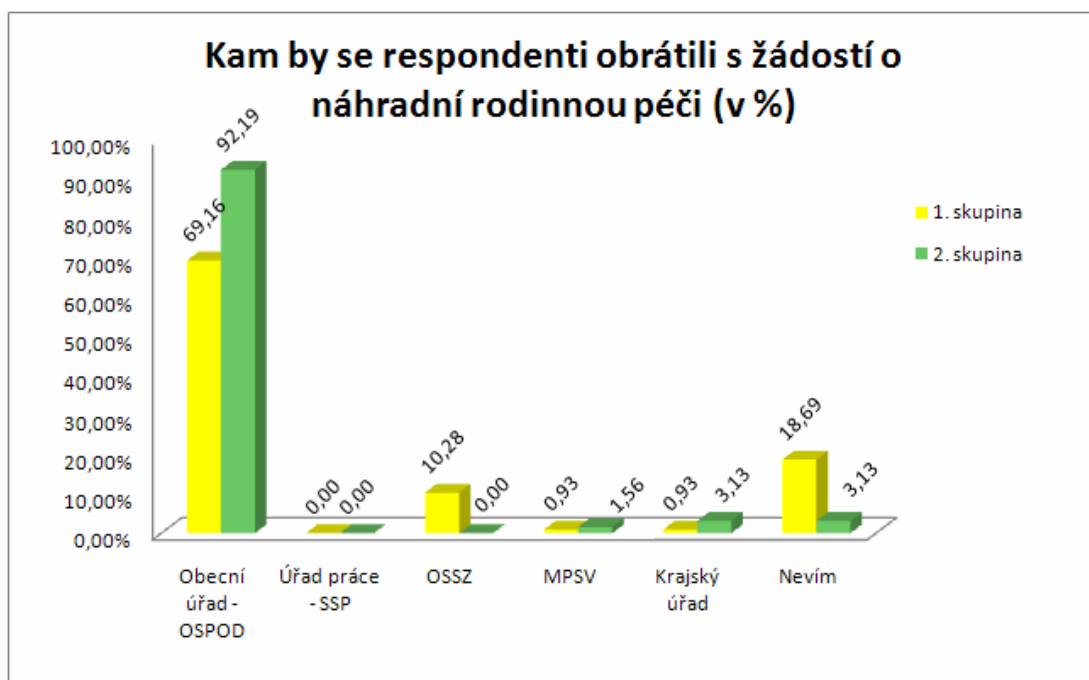
rodinné péče. Možnosti jsou – obecní úřad-oddělení sociálně-právní ochrany dětí, úřad práce-oddělení státní sociální podpory, okresní správa sociálního zabezpečení, ministerstvo práce a sociálních věcí, krajský úřad a pokud si respondent nevybere z nabídnutých odpovědí, má možnost uvést odpověď *nevím*.

Tab. č. 4. 4 Kam by se respondenti obrátili s žádostí o náhradní rodinnou péči

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Obecní úřad - OSPOD	74	69,16	61	73,49	13	54,17	59	92,19	56	91,80	3	100,00
Úřad práce - SSP	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
OSSZ	11	10,28	9	10,84	2	8,33	0	0,00	0	0,00	0	0,00
MPSV	1	0,93	1	1,20	0	0,00	1	1,56	1	1,64	0	0,00
Krajský úřad	1	0,93	1	1,20	0	0,00	2	3,13	2	3,28	0	0,00
Nevím	20	18,69	11	13,25	9	37,50	2	3,13	2	3,28	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 4

Zdroj: vlastní zpracování

Dle údajů uvedených v tabulce lze vyčíst, že 74 respondentů (69,16%) z 1. skupiny by se správně obrátilo na obecní úřad - orgán sociálně-právní ochrany dětí, 11 potenciálních žadatelů (10,28%) by podali svoji žádost o zprostředkování pěstounské péče na okresní správu sociálního zabezpečení, 1 osoba (0,93%) by žádala

na ministerstvu práce a sociálních věcí a rovněž 1 osoba (0,93%) na krajském úřadě. Poměrně vysoký počet respondentů (20 osob, tj. 18,69 %) v této skupině neví, kam by se obrátili se svou případnou žádostí. Respondenti ve 2. skupině vykazují poměrně solidní představu o tom, kde se podává žádost v případě zájmu o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Z celkového počtu 64 respondentů této skupiny jich 59 (92,19%) uvádí správně obecní úřad – orgán sociálně-právní ochrany dětí, 1 osoba (1,56%) by se obrátila na ministerstvo práce a sociálních věcí, 2 osoby (3,13%) na krajský úřad a 2 lidé (3,13%) neví, kam by podali žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče. Všichni tři muži ve 2. skupině uvádí správnou odpověď. Rovněž z vyhodnocení této položky je zřejmé, že respondenti z 2. skupiny mají výrazně vyšší povědomí o tom, kam by se obrátili se svou žádostí o přijetí dítěte do NRP oproti respondentům z 1. skupiny.

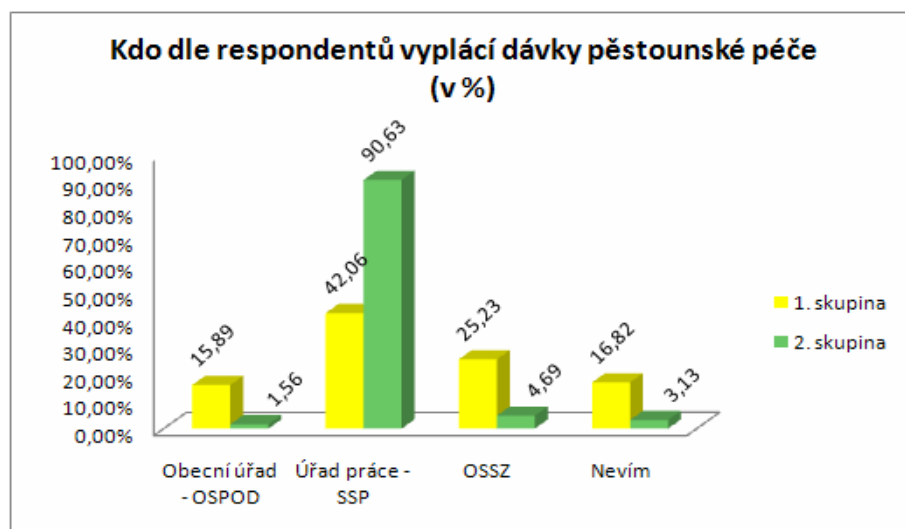
V následující položce dotazníku mají respondenti označit instituci, která vyplácí dávky pěstounské péče. Vybírají z možností – obecní úřad-oddělení sociálně-právní ochrany dětí, úřad práce-oddělení státní sociální podpory, okresní správa sociálního zabezpečení, případně *nevím*.

Tab. č. 4.5 Kdo dle respondentů vyplácí dávky pěstounské péče

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Obecní úřad - OSPOD	17	15,89	14	16,87	3	12,50	1	1,56	1	1,64	0	0,00
Úřad práce - SSP	45	42,06	40	48,19	5	20,83	58	90,63	56	91,80	2	66,67
OSSZ	27	25,23	18	21,69	9	37,50	3	4,69	3	4,92	0	0,00
Nevím	18	16,82	11	13,25	7	29,17	2	3,13	1	1,64	1	33,33
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 5

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě údajů v tabulce i vytvořeného grafu lze zjistit, že zde jsou již patrné značné rozdíly v odpovědích respondentů z jednotlivých skupin.

Zatímco v 1. skupině označuje správně *úřad práce* pouze 45 osob (42,06%) ze 107 respondentů, ve 2. skupině to je 58 osob (90,63%) z 64 respondentů. Dalších 27 respondentů (25,23%) ze skupiny č. 1 považují za instituci, která vyplácí dávky pěstounské péče okresní správu sociálního zabezpečení, zbývající respondenti byli téměř rovnoměrně rozdělení – 17 osob (15,89%) se domnívá, že plátcem těchto dávek je obecní úřad-oddělení sociálně-právní ochrany dětí a 18 osob (16,82%) nemá přehled. Ve 2. skupině nejsou zbývající hodnoty nikterak významné. V rámci porovnání obou skupin lze konstatovat, že respondenti 2. skupiny mají daleko větší přehled o tom, kdo vyplácí dávky pěstounským rodinám.

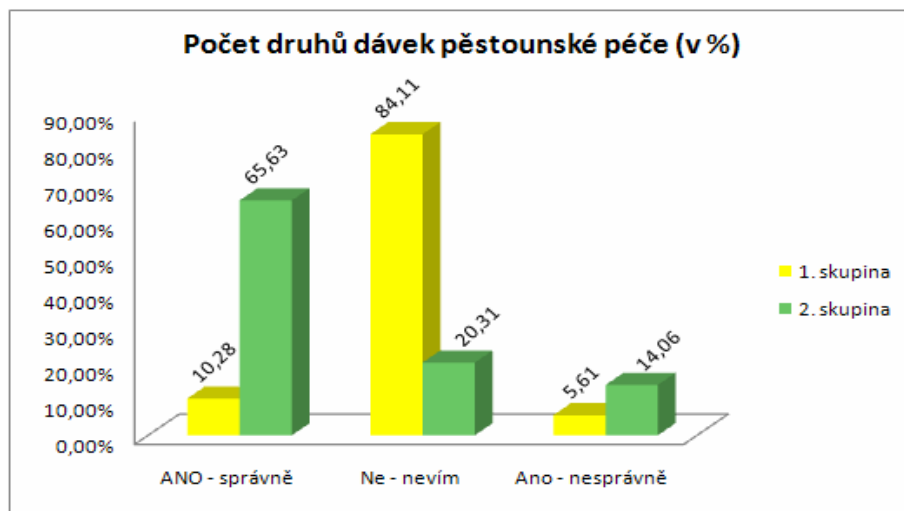
V další položce dotazníku je úkolem respondentů vyjádřit se, zda vědí, kolik druhů dávek pěstounské péče se vyplácí. Možné odpovědi jsou: *Ano – uveďte počet druhů dávek; Ne – nevím..*

Tab. č. 4. 6 Počet druhů dávek pěstounské péče

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
ANO - správně	11	10,28	11	13,25	0	0,00	42	65,63	41	67,21	1	33,33
Ne - nevím	90	84,11	66	79,52	24	88,89	13	20,31	12	19,67	1	33,33
Ano - nesprávně	6	5,61	6	7,23	0	0,00	9	14,06	8	13,11	1	33,33
Celkem	107	100,00	83	100,00	27	100,00	64	100,00	61	100,00	3	100,00

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 6

Zdroj: vlastní zpracování

Úřady práce vyplácejí 4 druhy dávek pěstounské péče. Při vyhodnocení odpovědí jednotlivých respondentů bylo zjištěno, že sice někteří z nich odpovídají, že *vědí*, ovšem počet uvedených dávek není správný. Tyto špatné odpovědi jsou v tabulce i grafu uvedeny v položce: *Ano-nesprávně*.

Z uvedené tabulky i grafu je zřejmé, že nejvíce respondentů z 1. skupiny neví, je to 90 respondentů (84,11%), respondenti z 2. skupiny správně určují počet dávek v 42 případech (65,63%).

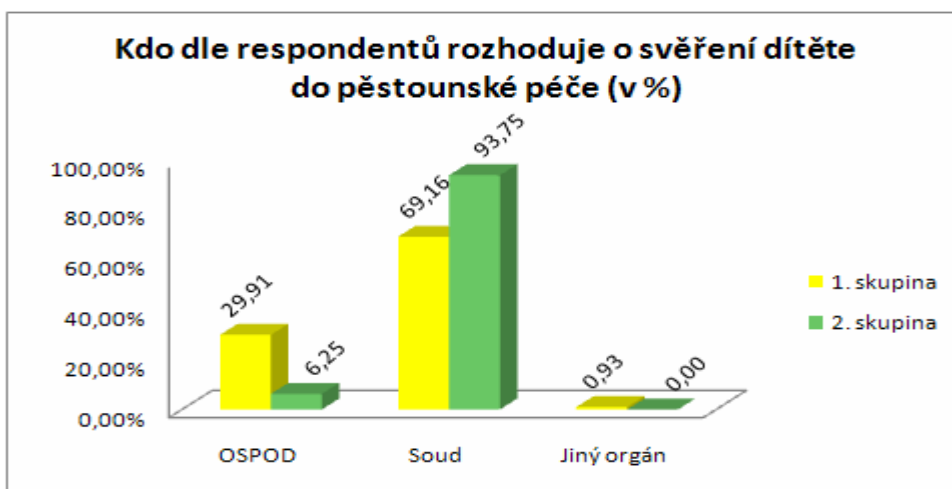
Zajímavé je také vyhodnocení odpovědí na určení, kdo rozhoduje o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Z nabízených možností mohou respondenti vybírat tyto odpovědi: *orgán sociálně-právní ochrany dětí, soud, jiný orgán*.

Tab. č. 4. 7 Kdo dle respondentů rozhoduje o svěřeni dítěte do pěstounské péče

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
OSPOD	32	29,91	23	27,71	9	37,50	4	6,25	3	4,92	1	33,33
Soud	74	69,16	59	71,08	15	62,50	60	93,75	58	95,08	2	66,67
Jiný orgán	1	0,93	1	1,20	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 7

Zdroj: vlastní zpracování

Více jak dvě třetiny respondentů ze skupiny č. 1 označují správně *soud*, jedná se o 74 osob (69,16%), 32 osob (29,91%) uvádí *orgán sociálně-právní ochrany dětí* a pouze 1 člověk se domnívá, že o svěření dítěte do pěstounské péče rozhoduje jiný orgán, který není blíže specifikován. V rámci 2. sledované skupiny uvádí 60 osob (93,75%) *soud*, zbývající 4 lidé (6,25%) se domnívají, že rozhoduje *orgán sociálně-právní ochrany dětí*. Podle uvedeného grafu je možno zjistit, že významně převyšují znalosti osob z 2. skupiny.

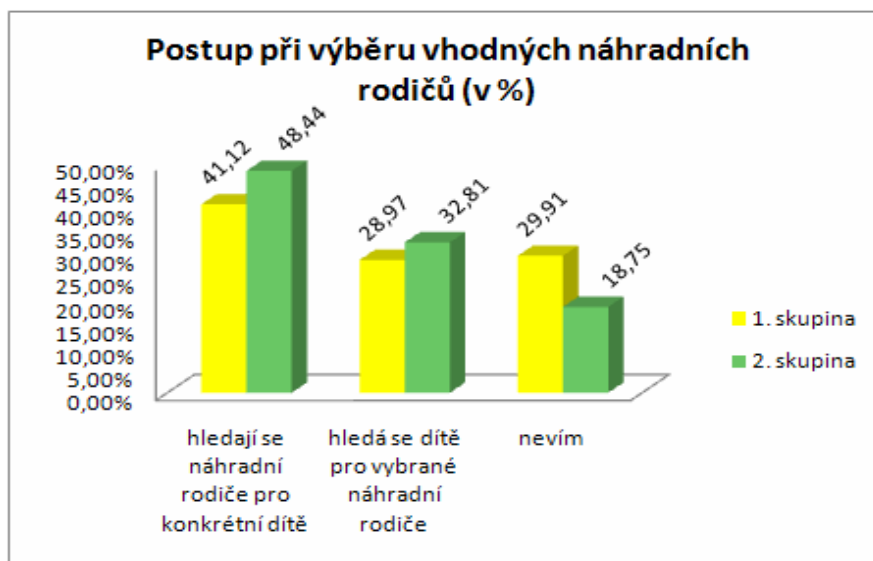
V rámci tohoto výzkumu je respondentům položena také otázka, zda se domnívají, že se v praxi hledají náhradní rodiče pro konkrétní dítě nebo se hledá dítě pro vybrané náhradní rodiče. V případě, že respondenti neznají odpověď, mají možnost uvést - *nevím*.

Tab. č. 4. 8 Postup při výběru vhodných náhradních rodičů

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
náhradní rodiče pro konkrétní dítě	44	41,12	36	43,37	8	33,33	31	48,44	30	49,18	1	33,33
dítě pro vybrané náhradní rodiče	31	28,97	20	24,10	11	45,83	21	32,81	19	31,15	2	66,67
nevím	32	29,91	27	32,53	5	20,83	12	18,75	12	19,67	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 8

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů, které jsou uspořádány v tabulce i grafu je patrné, že odpovědi obou skupin jsou velmi podobné. V 1. skupině se 44 osob (41,12%) správně domnívá, že se v praxi hledají náhradní rodiče pro konkrétní dítě, 31 osob (28,97%) že je tomu právě naopak a téměř stejný počet – 32 osob (29,91%) neví. Ve 2. skupině 31 respondentů (48,44%) označuje správnou odpověď, 21 osob (32,81%) si myslí, že se hledá dítě pro konkrétní rodiče a 12 osob (18,75%) neví. Odpovědi respondentů v obou skupinách jsou velmi rozptýlené. Z výše uvedeného srovnání je patrné, že respondenti z 1. ani 2. skupiny o postupech při výběru vhodných náhradních rodičů, nemají dostatek informací.

Po zhodnocení tohoto souboru otázek lze konstatovat, že znalost problematiky náhradní rodinné péče u respondentů z 2. skupiny je vyšší v porovnání se znalostmi osob z 1. skupiny, pouze v otázce postupu při hledání náhradních rodičů pro dítě jsou výsledky obou skupin vyrovnané.

Další skupina otázek je zaměřena na zjištění rizik, emočních a sociálních problémů přijetí dítěte do náhradní rodiny. V odpovědích respondenti vyjadřují své názory a přesvědčení, není zde tedy třeba využít žádných speciálních vědomostí a znalostí.

Velice vzácná shoda mezi respondenty obou skupin je zjištěna v otázce na nutnost prověření náhradních rodičů. Respondenti zde vyjadřují své názory na tuto problematiku, přičemž se mohou buď přiklonit k názoru, že je nutné řádné prověření

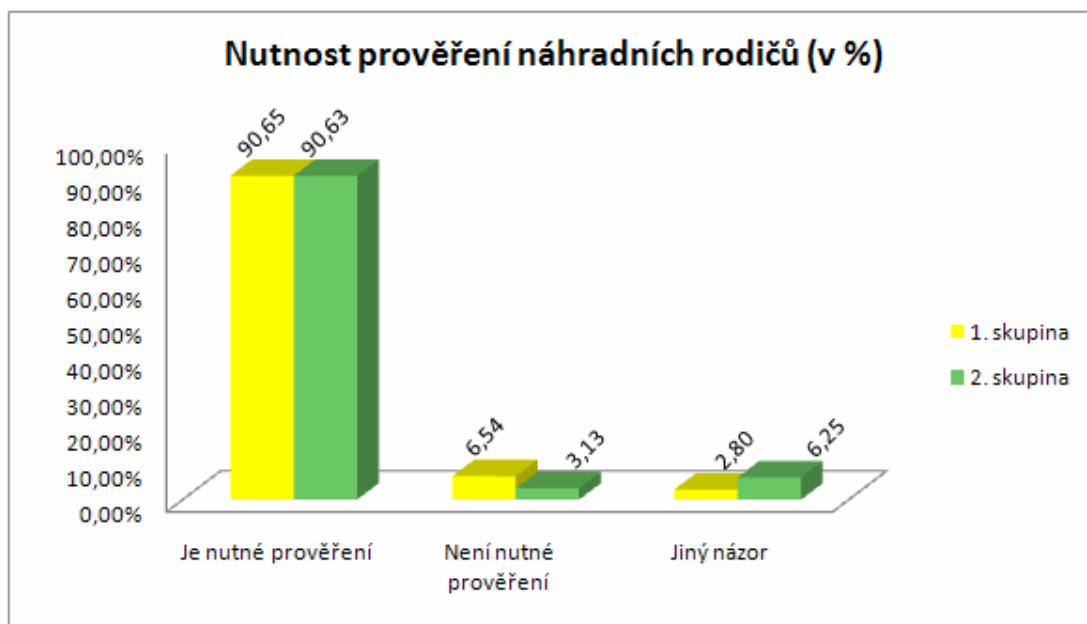
náhradních rodičů, nebo že to není nutné, neboť biologičtí rodiče také neprocházejí žádnou speciální přípravou a tyto postupy pouze „zdržují“ přijetí dítěte do rodiny. Mohou také vyjádřit jiný názor.

Tab. č. 4. 9 Nutnost prověření náhradních rodičů

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Je nutné prověření	97	90,65	75	90,36	22	91,67	58	90,63	55	90,16	3	100,00
Není nutné prověření	7	6,54	7	8,43	0	0,00	2	3,13	2	3,28	0	0,00
Jiný názor	3	2,80	1	1,20	2	8,33	4	6,25	4	6,56	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 9

Zdroj: vlastní zpracování

V 1. skupině se k řádnému prověření náhradních rodičů přiklání 97 respondentů (90,65%), 3 respondenti (2,80%) mají jiný názor, z toho 2 muži. Dva respondenti si myslí, že sice je nutné náhradní rodiče prověřovat, ovšem ne v takovém rozsahu. Jeden respondent se domnívá, že by mohlo být dostačující zjistit pověst rodičů dle veřejně dostupných informací. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu č. 1, která nemá žádné osobní zkušenosti s problematikou náhradní rodinné péče, je možno považovat vyjádření *jiných* názorů zejména o „rozsahu“ prověřování, překvapivé. Rovněž

ve 2. skupině se většina respondentů – 58 osob (90,63%) domnívá, že je nutné náhradní rodiče prověřit. V této skupině 4 osoby (6,25%) sdělují jiný názor – prověřování ano, ale v menším rozsahu; je to potřeba, ale v rozumné míře – takový zlatý střed; důvěřuj, ale průběžně prověřuj; je nutné rodinu prověřit, ale současný stav je dle mého názoru příliš přísný.

V odpovědích na tuto otázku lze v obou skupinách vysledovat skutečně shodu v názorech na důležitost prověření náhradních rodičů, kdy v obou skupinách 90 % respondentů vysoce hodnotí významnost tohoto prověření.

V další otázce vyjadřují respondenti svůj názor na to, jaký je nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se pěstounem. Jelikož je zde většinou uvedeno více možností, je celkový počet odpovědí vyšší než počet respondentů. Procentuelní vyjádření je přepočteno ve vztahu k počtu respondentů v jednotlivých skupinách.

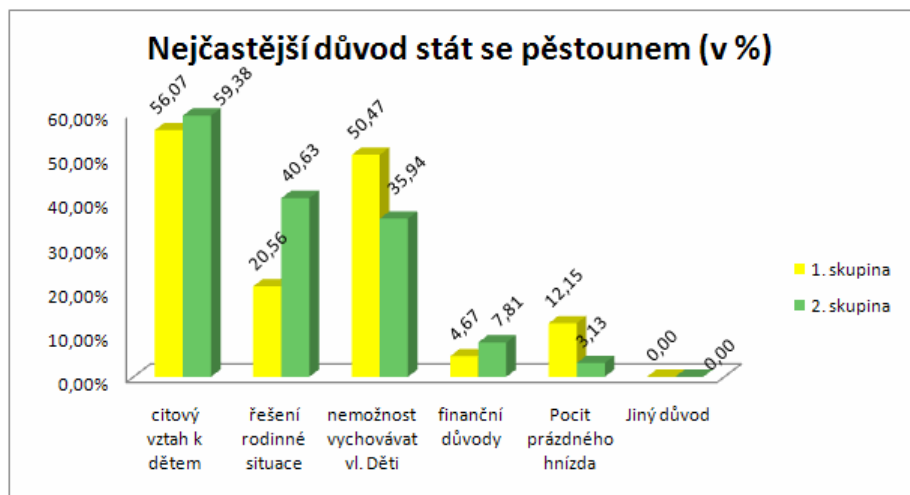
Tab. č. 4. 10 Nejčastější důvod stát se pěstounem

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem 107		ženy 83		muži 24		Celkem 64		ženy 61		muži 3	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
citový vztah k dětem	60	56,07	51	61,45	9	37,50	38	59,38	36	59,02	2	66,67
řešení rodinné situace	22	20,56	19	22,89	3	12,50	26	40,63	25	40,98	1	33,33
nemožnost vychovávat vlastní děti	54	50,47	42	50,60	12	50,00	23	35,94	21	34,43	2	66,67
finanční důvody	5	4,67	3	3,61	2	8,33	5	7,81	4	6,56	1	33,33
Pocit prázdného hnízda	13	12,15	12	14,46	1	4,17	2	3,13	2	3,28	0	0,00
Jiný důvod	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	154	-	127	-	27	-	94	-	88	-	6	-

Zdroj: vlastní zpracování

Z vyhodnocených údajů, které jsou uvedeny v tabulce i grafu je zřejmé, že respondenti obou skupin uvádějí jako nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se pěstounem *citový vztah k dětem, touhu pomoci opuštěnému dítěti*. V první skupině to je 56,7 % respondentů, ve 2. skupině 59,38 % respondentů. 1. skupina na druhém místě vyhodnocuje jako nejčastější důvod *nemožnost vychovávat vlastní děti* (50,47% respondentů) a na místě třetím *nutnost řešit rodinnou situaci* (20,56% respondentů). Respondenti 2. skupiny jako druhý nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se pěstounem uvádějí *nutnost řešení rodinné situace* (40,63% respondentů) a na třetím místě *nemožnost vychovávat vlastní děti* (35,94% respondentů).

Graf č. 4. 10

Zdroj: vlastní zpracování

Zatímco obě skupiny se téměř shodují na nejčastějším důvodu pro výše uvedené rozhodnutí, výrazné rozdíly mezi oběma skupinami jsou v názoru na *nutnost řešit rodinnou situaci* a také na *pocit prázdného hnízda*. *Finanční důvody* převažují u respondentů z 2. skupiny.

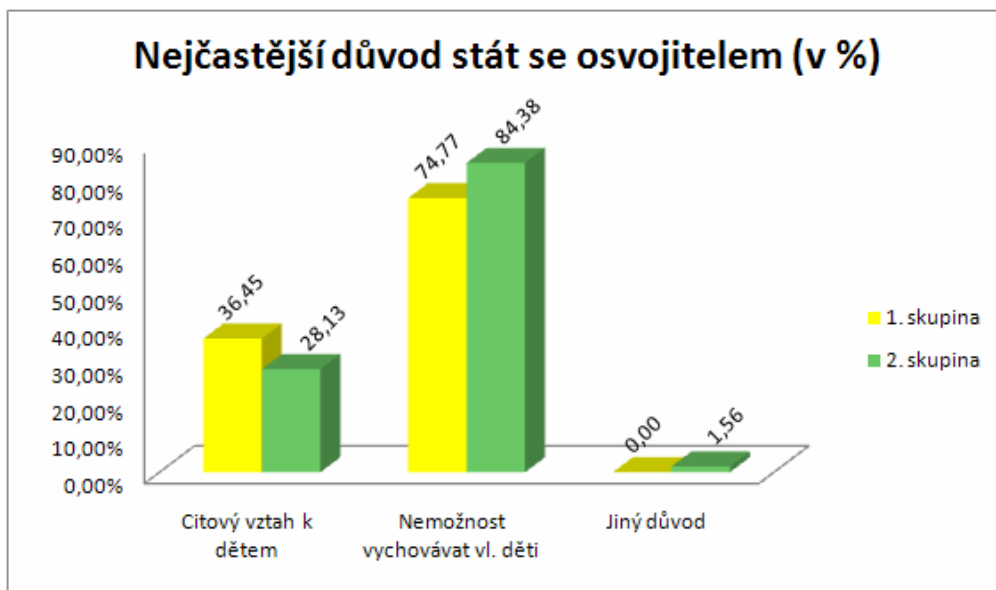
V dotazníku následuje podobná otázka, ovšem ve vztahu k osvojiteli, tedy – jaký je nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se osvojitelem. Zde jsou respondentům nabídnuty 3 možnosti odpovědí – *citový vztah k dětem, touha pomoci opuštěnému dítěti; nemožnost vychovávat vlastní děti; jiný důvod (uved'te)*. Rovněž zde respondenti v některých případech uvádějí obě první možnosti, proto celkový součet odpovědí nesouhlasí s počtem respondentů. Pro větší vypovídací schopnost je procentuelní vyjádření opět přepočteno ve vztahu k počtu respondentů v každé skupině.

Tab. č. 4. 11 Nejčastější důvod stát se osvojitelem

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem 107		ženy 83		muži 24		Celkem 64		ženy 61		muži 3	
	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %	počet odpovědí	v %
Citový vztah k dětem	39	36,45	27	32,53	12	50,00	18	28,13	18	29,51	0	0,00
Nemožnost vychovávat vl. děti	80	74,77	67	80,72	13	54,17	54	84,38	51	83,61	3	100,00
Jiný důvod	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,56	1	1,64	0	0,00
Celkem	119	-	94	-	25	-	73	-	70	-	3	-

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 11

Zdroj: vlastní zpracování

Také v této otázce se respondenti obou skupin shodují na nejčastějším důvodu pro rozhodnutí stát se pěstounem, a to *citový vztah k dětem, touha pomoci opuštěnému dítěti*. Tento důvod označuje 74,77% respondentů z 1. skupiny a 84,38% respondentů z 2. skupiny. Jedna žena z 2. skupiny vyjadřuje jiný názor, kde jako důvod uvádí *pocit prázdného hnízda po opuštění rodiny vlastními dětmi*.

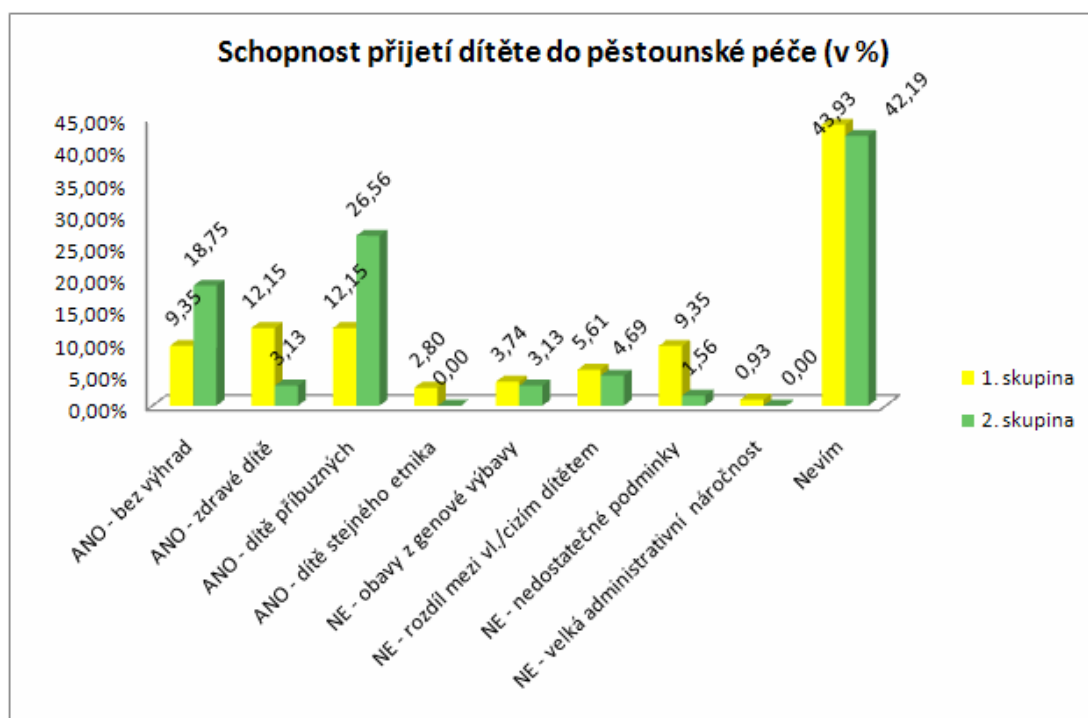
Další položka je zaměřena na zjištění, zda by respondenti byli sami schopni přijmout dítě do pěstounské péče a za jakých podmínek. V úvahu přichází několik variant odpovědí. Respondenti mohou vybírat z nabídnutých možností – *Ano-bez výhrad; Ano-avšak jen zdravé dítě; Ano-avšak pouze dítě příbuzných; Ano-avšak pouze dítě stejného etnika jako jsem sám; Ne-nedovedl bych vychovávat „cizí“ dítě-měl bych obavy z jeho genové výbavy; Ne-obávám se, že bych dělal rozdíly mezi „vlastním“ a „cizím“ dítětem; Ne-nemám pro to dostatečné podmínky; Ne-odrazuje mne velká administrativní náročnost a příprava; Nevím*.

Tab. č. 4. 12 Schopnost přijetí dítěte do pěstounské péče

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
ANO - bez výhrad	10	9,35	8	9,64	2	8,33	12	18,75	12	19,67	0	0,00
ANO - zdravé dítě	13	12,15	13	15,66	0	0,00	2	3,13	2	3,28	0	0,00
ANO - dítě příbuzných	13	12,15	10	12,05	3	12,50	17	26,56	16	26,23	1	33,33
ANO - dítě stejného etnika	3	2,80	2	2,41	1	4,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00
NE - obavy z genové výbavy	4	3,74	2	2,41	2	8,33	2	3,13	2	3,28	0	0,00
NE - rozdíl mezi vl./cizím dítětem	6	5,61	5	6,02	1	4,17	3	4,69	3	4,92	0	0,00
NE - nedostatečné podmínky	10	9,35	8	9,64	2	8,33	1	1,56	0	0,00	1	33,33
NE - velká administrativní náročnost	1	0,93	1	1,20	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Nevím	47	43,93	34	40,96	13	54,17	27	42,19	26	42,62	1	33,33
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 12

Zdroj: vlastní zpracování

Většina respondentů z obou skupin neví, zda by byli schopni přijmout dítě do pěstounské péče. Jedná se o 47 osob (43,93%) z 1. skupiny a 27 osob (42,19%) z 2. skupiny. Tyto hodnoty jsou vyrovnané. Rozdíly jsou patrné v dalších odpovědích, kdy například 12 respondentů (18,75%) z 2. skupiny, ale jen 10 respondentů (9,35%) z 1. skupiny by bylo schopno přijmout dítě bez výhrad a také 17 osob (26,56%)

z 2. skupiny, ovšem jen 13 osob (12,15%) z 1. skupiny by bylo schopno vykonávat pěstounskou péči v případě dětí příbuzných. Na zdraví dítěte kladou důraz respondenti z 1. skupiny, neboť 13 osob (26,56%) z 1. skupiny a jen 2 respondenti (3,13%) z 2. skupiny si kladou podmínku, aby bylo dítě zdravé. Nedostatečné podmínky uvádí 10 respondentů (9,35%) z 1. skupiny, ale jen 1 respondent (1,56%) z 2. skupiny, což je poměrně významný rozdíl. Ostatní odpovědi se nijak významně neliší.

Další položka v dotazníku (otázka č. 16) je určena pouze pro *pěstouny*. Přestože několik respondentů uvádí, že mají osobní zkušenost s náhradní rodinnou péčí, žádný *pěstoun* se mezi nimi zřejmě nevyskytuje. Lze tudíž konstatovat, že se tedy jedná nejspíše o jiný typ náhradního rodičovství.

Zajímavé je zjištění názorů na kontakt biologických rodičů s dítětem v pěstounské péči.

Tab. č. 4. 13 Kontakt biologických rodičů s dítětem

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1.	44	41,12	35	42,17	9	37,50	37	57,81	35	57,38	2	66,67
2.	13	12,15	11	13,25	2	8,33	9	14,06	9	14,75	0	0,00
3.	28	26,17	19	22,89	9	37,50	5	7,81	5	8,20	0	0,00
4.	22	20,56	18	21,69	4	16,67	13	20,31	12	19,67	1	33,33
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

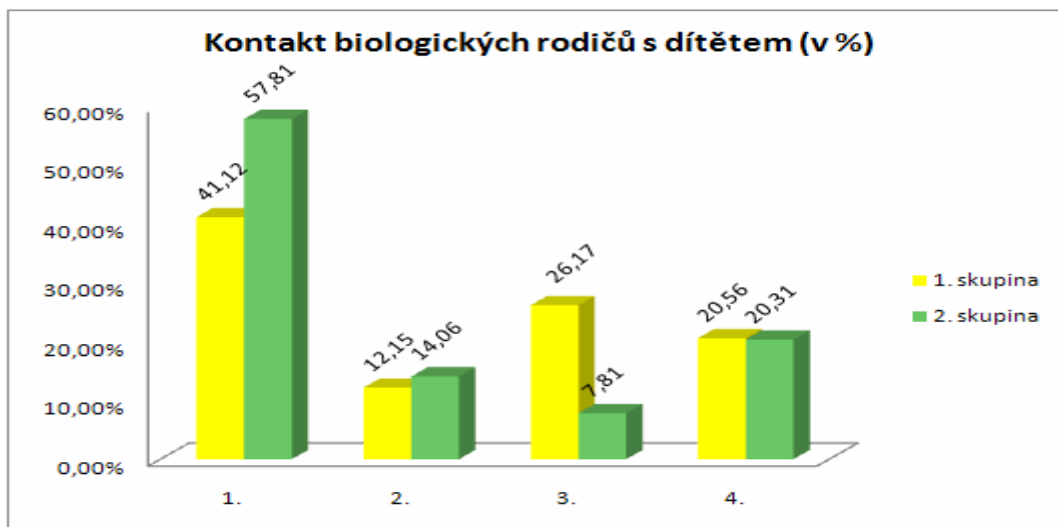
Odpověď č. 1 v tabulce i grafu znamená, že *biologičtí rodiče mají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče a mají právo se s dítětem stýkat.*

Odpověď č. 2 znamená, že *biologičtí rodiče mají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče, ale nemají právo se s dítětem stýkat.*

Odpověď č. 3 znamená, že *biologičtí rodiče nemají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče.*

Odpověď č. 4 - *nevím.*

Graf č. 4. 13

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky i grafu je zřejmé, že přibližně 20% respondentů z obou skupin neví, zda je možný kontakt biologických rodičů s jejich dítětem, které je svěřeno do pěstounské péče. Správnou odpověď č. 1 označuje jen 37 dotázaných (57,81%) z 2. skupiny a pouze 44 respondentů (41,12%) z 1. skupiny. Vcelku vyrovnané hodnoty obou skupin jsou u odpovědi č. 2, naopak rozdíl je patrný u odpovědi č. 3, kdy 28 respondentů (26,17%) z 1. skupiny a jen 5 respondentů (7,81%) z 2. skupiny se domnívá, že biologičtí rodiče nemají právě vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče.

Další skupina položek je zaměřena na výzkum názorů respondentů na otázku pomoci státních orgánů z hlediska hmotného zabezpečení a poradenské pomoci rodinám s dětmi v náhradní rodinné péči.

Respondenti odpovídají na přímou otázku, zda se domnívají, že finanční podpora státu pěstounským rodinám je dostačující. Vybírají z možností *Ano; Ne; Nevím-nemám přehled*.

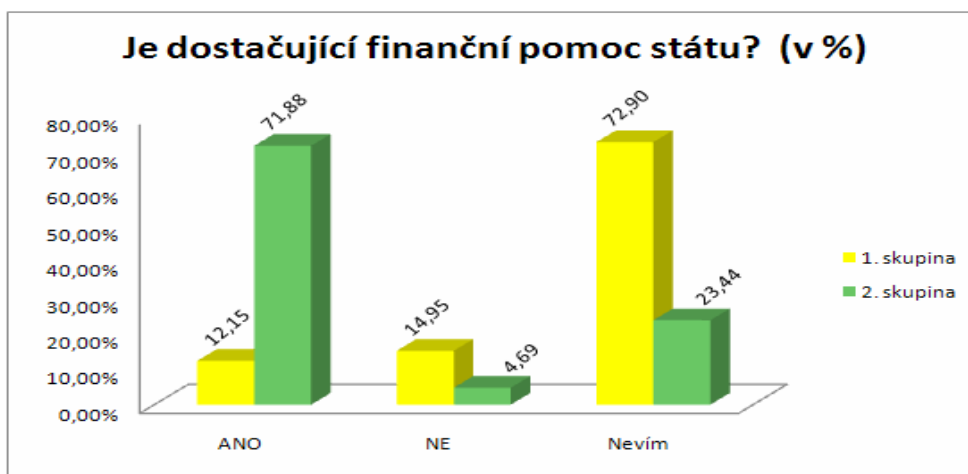
Tab. č. 4. 14 Je dostačující finanční pomoc státu

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
ANO	13	12,15	12	14,46	1	4,17	46	71,88	43	70,49	3	100,00
NE	16	14,95	14	16,87	2	8,33	3	4,69	3	4,92	0	0,00
Nevím	78	72,90	57	68,67	21	87,50	15	23,44	15	24,59	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

V názoru na tuto problematiku jsou mezi respondenty 1. a 2. skupiny velké rozdíly. Jen 13 osob (12,15%) z 1. skupiny se domnívá, že finanční pomoc je dostačující, ale z 2. skupiny tento názor sdílí 46 osob (71,88%). 16 respondentů (14,95%) z 1. skupiny a 3 osoby (4,69%) z 2. skupiny si myslí, že finanční pomoc není dostačující. Vysoký počet osob z 1. skupiny – 78 respondentů (72,90%) nemá přehled.

Graf č. 4. 14

Zdroj: vlastní zpracování

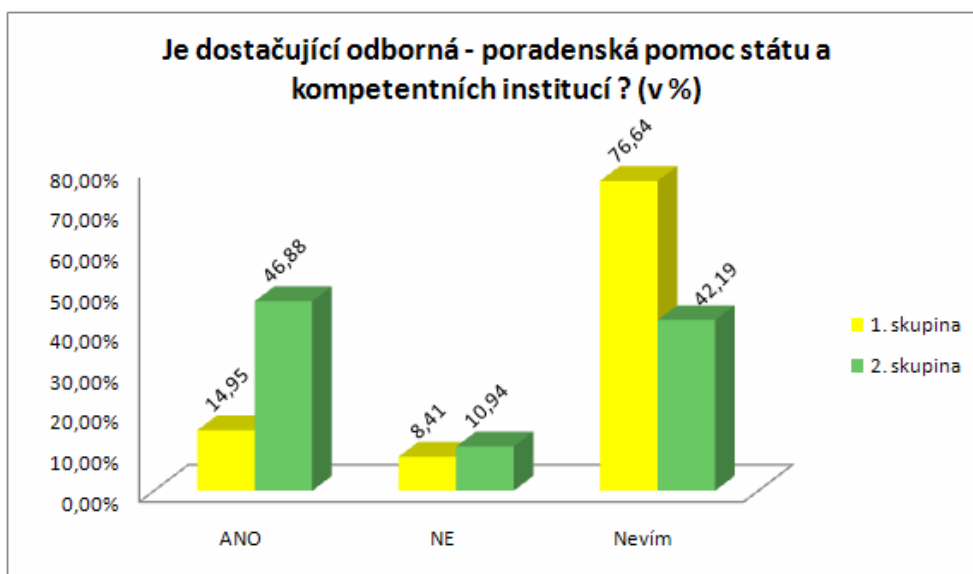
Následující položka dotazníku je zaměřena, na zjištění, zda se respondenti domnívají, že odborná – poradenská pomoc státu a kompetentních institucí pěstounským rodinám je dostačující. Rovněž zde respondenti mohou uvést: *Ano; Ne; Nevím-nemám přehled.*

Tab. č. 4.15 Je dostačující odborná – poradenská pomoc státu a kompetentních institucí

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
ANO	16	14,95	14	16,87	2	8,33	30	46,88	28	45,90	2	66,67
NE	9	8,41	9	10,84	0	0,00	7	10,94	6	9,84	1	33,33
Nevím	82	76,64	60	72,29	22	91,67	27	42,19	27	44,26	0	0,00
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 15

Zdroj: vlastní zpracování

Z uvedeného grafu je zřejmé, že z 1. skupiny 82 osob (76,64%) osob nemá přehled a pouze 16 osob (14,95%) se domnívá, že odborná pomoc je dostačující. Ve 2. skupině jsou tyto odpovědi téměř vyrovnané, 27 osob (42,19%) nemá přehled a 30 osob (46,88%) považuje odbornou pomoc za dostačující. Mezi oběma skupinami jsou tedy značné rozdíly.

Následující oblast otázek je zaměřena na výzkum názorů na nutnost umístování dětí do NRP s ohledem na potřeby dětí a také rychlost těchto postupů.

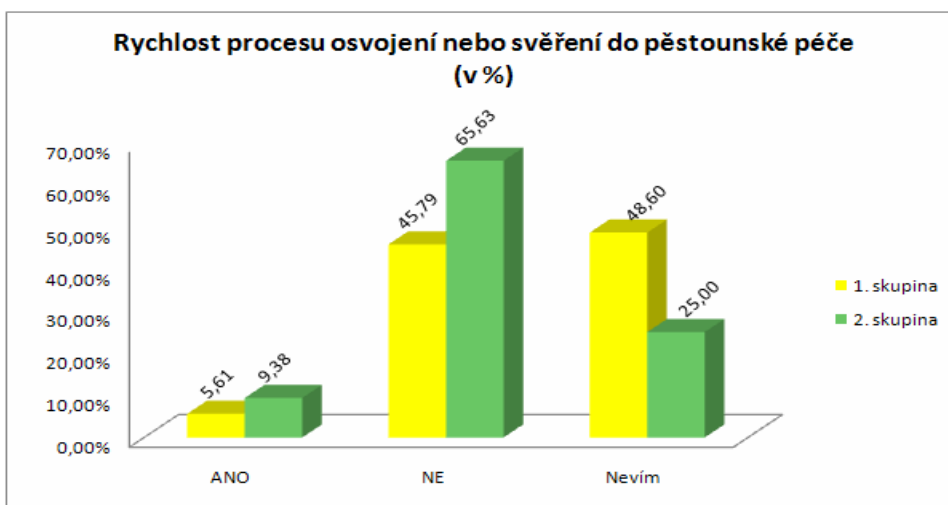
Respondentům je položena otázka, zda si myslí, že proces osvojení či svěření do pěstounské péče je dostatečně rychlý. Dotázaní mají možnost odpovídat – *Ano, náhradní rodiče musí být řádně prověřeni; Ne, měl by být pružnější; Nevím-nemám přehled.*

Tab. č. 4. 16 Rychlost procesu osvojení nebo svěřením do pěstounské péče

Odpověď	1. skupina						2. skupina					
	Celkem		ženy		muži		Celkem		ženy		muži	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
ANO	6	5,61	5	6,02	1	4,17	6	9,38	5	8,20	1	33,33
NE	49	45,79	44	53,01	5	20,83	42	65,63	41	67,21	1	33,33
Nevím	52	48,60	34	40,96	18	75,00	16	25,00	15	24,59	1	33,33
Celkem	107	100	83	100	24	100	64	100	61	100	3	100

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 16

Zdroj: vlastní zpracování

Téměř polovina respondentů (48,60%) z 1. skupiny *neví-nemá přehled* a skoro stejný počet (45,79%) se domnívá, že by proces měl být pružnější. Ve 2. skupině *neví-nemá přehled* 16 osob (25%) a 42 osob (65,63%) si myslí, že by proces osvojení či svěřením do pěstounské péče měl být pružnější. Zajímavé je, že 18 mužů (75% z počtu mužů v 1. skupině) uvádí *nevím*, což významně ovlivňuje celkový výsledek této skupiny a svědčí to o malé znalosti jakýchkoli postupů při zprostředkování náhradní rodinné péče.

Další položky jsou škálové a respondenti zde vyjadřují svůj souhlas či nesouhlas s různými tvrzeními. V následující tabulce znamenají hodnoty u odpovědí:

1 – zcela souhlasím, 5 – vůbec nesouhlasím.

Tab. č. 4. 17 Vyhodnocení rozdílů mezi náhradní rodinnou péčí a ústavní péčí

Skupina	Odpověď	A		B		C		D		E	
		počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1. skupina	1	74	69,16	10	9,35	19	17,76	34	31,78	43	40,19
	2	26	24,30	18	16,82	31	28,97	37	34,58	38	35,51
	3	7	6,54	41	38,32	53	49,53	29	27,10	20	18,69
	4	0	0,00	17	15,89	3	2,80	4	3,74	4	3,74
	5	0	0,00	21	19,63	1	0,93	3	2,80	2	1,87
	Celkem	107	100	107	100	107	100	107	100	107	100
2. skupina	1	36	56,25	6	9,38	9	14,06	23	35,94	43	67,19
	2	19	29,69	10	15,63	20	31,25	26	40,63	16	25,00
	3	9	14,06	23	35,94	26	40,63	13	20,31	5	7,81
	4	0	0,00	17	26,56	8	12,50	2	3,13	0	0,00
	5	0	0,00	8	12,50	1	1,56	0	0,00	0	0,00
	Celkem	64	100	64	100	64	100	64	100	64	100

Zdroj: vlastní zpracování

Údaje v tabulce A, B, C, D, E, představují jednotlivá tvrzení:

A – Umístění dítěte do pěstounské péče je pro dítě z hlediska jeho psychického vývoje vhodnější než pobyt v ústavní péči.

B – Souhlasíte s tvrzením, že „pro dítě je lepší žít v rodině – i dysfunkční než v dětském domově?“

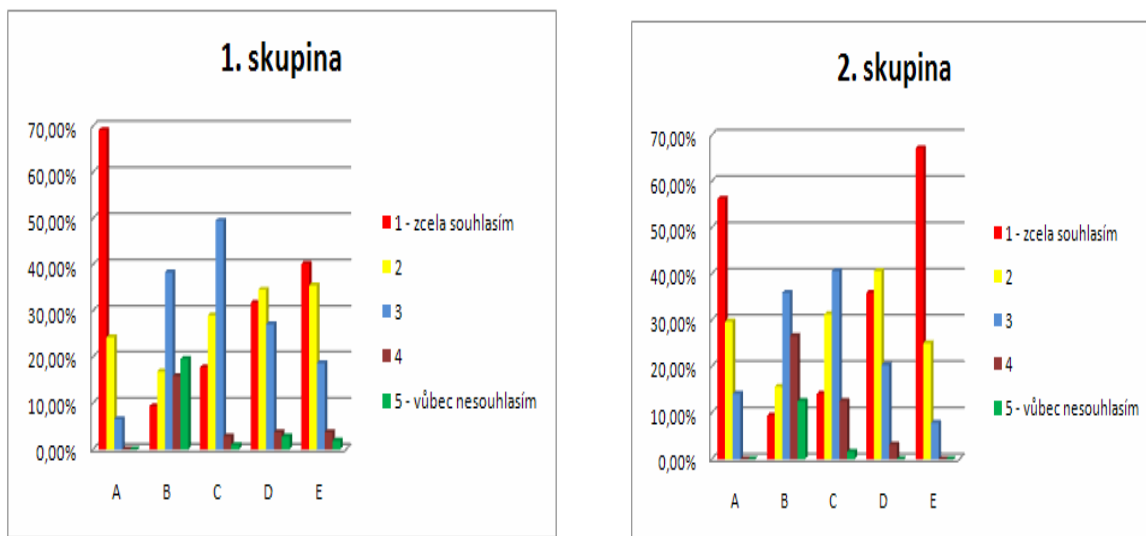
C – Dítě je u pěstounů lépe materiálně zabezpečeno než v ústavní péči.

D – Dítěti s lehčím zdravotním postižením se mohou pěstouni věnovat více než pracovníci v ústavním zařízení.

E – Dítě, které vyrůstá v náhradní rodině, je do života lépe připraveno než dítě, které vyrůstá v dětském domově.

Odpovědi respondentů z jednotlivých skupin je možno přehledně vyčíst z následujících grafů, ve kterých označení A, B, C, D, E se shoduje s označením otázek ve výše uvedené tabulce.

Graf č. 4. 17 Vyhodnocení rozdílů mezi náhradní rodinnou péčí a ústavní péčí

Zdroj: vlastní zpracování

Na tvrzení A – umístění dítěte do pěstounské péče je pro dítě z hlediska jeho psychického vývoje vhodnější než pobyt v ústavní péči, většina respondentů z obou skupin uvádí odpověď *zcela souhlasím*. Jedná se o 74 respondentů (69,16%) z 1. skupiny a 36 respondentů (56,25%) z 2. skupiny. U tvrzení B – pro dítě je lepší žít v rodině – i dysfunkční než v dětském domově, jsou již odpovědi u obou skupin více rozptýlené, nejvíce odpovědí 41 (38,32%) z 1. skupiny a 23 odpovědí (35,94%) z 2. skupiny se nachází přesně ve středu škálové stupnice. Zajímavé je, že 21 respondentů (19,63) z 1. skupiny s tímto tvrzením *vůbec nesouhlasí*. Na středu škálové stupnice se také nejvíce vyskytují odpovědi na tvrzení C – dítě je u pěstounů lépe materiálně zabezpečeno než v ústavní péči, jedná se o 53 respondentů (49,53%) z 1. skupiny a 26 respondentů (40,63%) z 2. skupiny. U tvrzení D – dítěti s lehčím zdravotním postižením se mohou pěstouni věnovat více než pracovníci v ústavním zařízení - jsou u 1. skupiny zaznamenány nejčastěji odpovědi na prvních třech hodnotách škálové stupnice, a to s téměř rovnoměrným rozložením, u 2. skupiny převažují první dvě hodnoty škálové stupnice. Významný je rozdíl u tvrzení E – dítě, které vyrůstá v náhradní rodině, je do života lépe připraveno než dítě, které vyrůstá v dětském domově. Zatímco *zcela souhlasí* s tímto tvrzením 43 respondentů (40,19%) z 1. skupiny, ve 2. skupině je to rovněž 43 respondentů, což ovšem představuje 67,19% osob z této skupiny.

Některé děti tráví v ústavech zbytečně neúměrně dlouhou dobu, případně setrvávají v ústavní péči až do dospělosti. Úkolem respondentů je opět na škálové stupnici zhodnotit, jaké jsou podle nich nejvýznamnější důvody tohoto negativního jevu. Hodnoty na škálové stupnici v následující tabulce jsou: 1 – velmi významný důvod,...5 -nevýznamný důvod.

Tab. č. 4. 18 Důvody, pro které děti tráví v ústavech dlouhou dobu

Skupina	Odpověď	A		B		C		D		E	
		počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1. skupina	1	43	40,19	41	38,32	11	10,28	22	20,56	17	15,89
	2	31	28,97	41	38,32	35	32,71	27	25,23	20	18,69
	3	25	23,36	20	18,69	42	39,25	36	33,64	43	40,19
	4	3	2,80	3	2,80	12	11,21	17	15,89	18	16,82
	5	5	4,67	2	1,87	7	6,54	5	4,67	9	8,41
	Celkem	107	100	107	100	107	100	107	100	107	100
2. skupina	1	30	46,88	30	46,88	12	18,75	17	26,56	11	17,19
	2	23	35,94	23	35,94	18	28,13	17	26,56	14	21,88
	3	8	12,50	9	14,06	27	42,19	20	31,25	25	39,06
	4	2	3,13	2	3,13	4	6,25	6	9,38	9	14,06
	5	1	1,56	0	0,00	3	4,69	4	6,25	5	7,81
	Celkem	64	100	64	100	64	100	64	100	64	100

Zdroj: vlastní zpracování

Popisy v tabulce A, B, C, D, E znamenají jednotlivé důvody, proč děti zůstávají v ústavech neúměrně dlouhou dobu, případně do zletilosti:

A – jedná se o děti odlišného etnika

B – jedná se o děti se zdravotním postižením

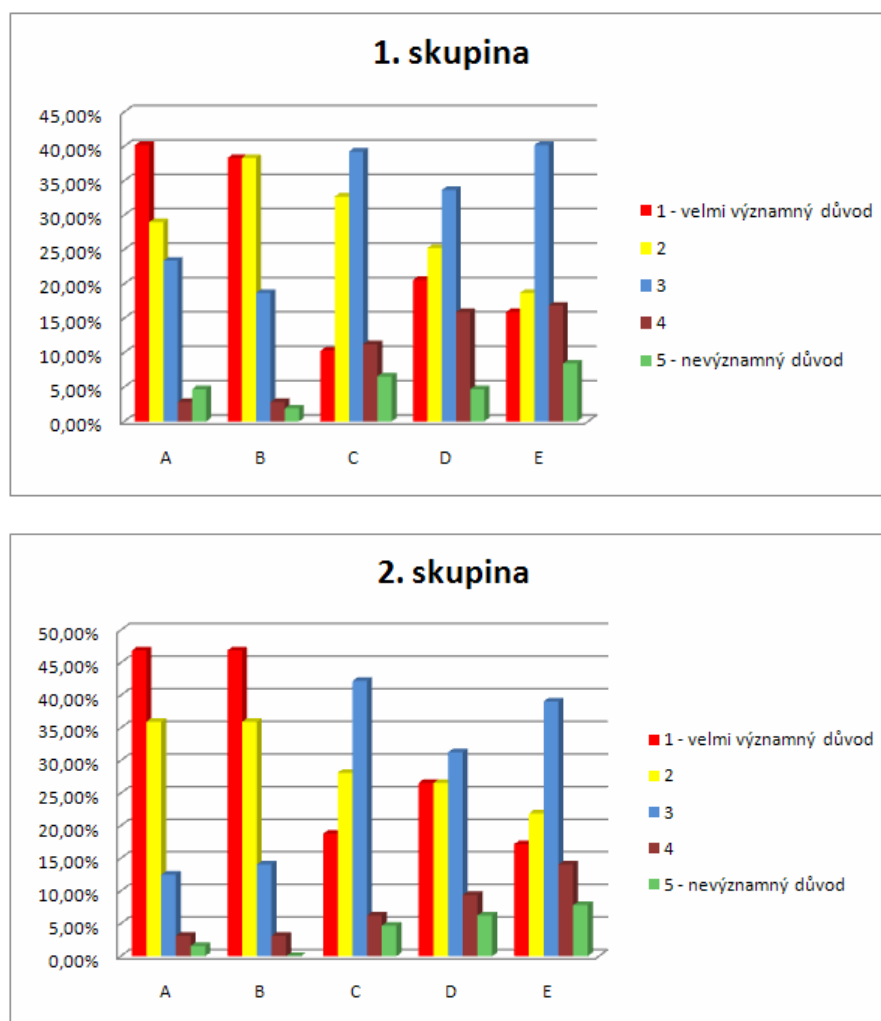
C – jedná se o velké sourozenecké skupiny

D – jedná se o děti, které jsou v častém kontaktu se svými biologickými rodiči

E – budoucí náhradní rodiče mají příliš vysoké nároky na dítě

Odpovědi respondentů obou skupin jsou přehledně uspořádány v následujících grafech, kde označení A, B, C, D, E je totožné s označením jednotlivých důvodů u výše uvedené tabulky.

Graf č. 4. 18 Důvody, pro které tráví děti v ústavech dlouhou dobu

Zdroj: vlastní zpracování

Jako *velmi významný důvod* uvádějí shodně obě sledované skupiny, že se jedná o děti odlišného etnika. Odpovídá tak 43 respondentů (40,19%) z 1. skupiny a 30 respondentů (46,88%) z 2. skupiny. U konstatování, že se jedná o děti se zdravotním postižením, převažují v odpovědích u 1. skupiny respondentů první dvě škálové stupnice, odpovídá tak shodně 41 respondentů (38,32%), u 2. skupiny převažuje první škálová stupnice (velmi významný důvod), kdy takto odpovídá 30 respondentů (46,88%). U dalších odpovědí – že se jedná o velké sourozenecké skupiny, nebo že jsou to děti, které jsou v častém kontaktu se svými biologickými rodiči, případně že budoucí náhradní rodiče mají příliš vysoké nároky na dítě – převažují u obou skupin odpovědi na středních hodnotách škálové stupnice. Celkově

lze vyhodnotit, že odpovědi respondentů z 1. a 2. skupiny na otázku, proč děti zůstávají dlouho v ústavní péči, se významně neliší.

Další otázka je zaměřena na zjištění názoru na osobností kvality a vlastnosti náhradních rodičů. Na škálové stupnici (1- velmi důležité,....5 – nejméně důležité) mají respondenti za úkol vyhodnotit stupeň důležitosti u těchto jednotlivých konstatování - „náhradní rodič by měl být: *empatický, přátelský, tolerantní, důsledný, spolehlivý, obětavý, vyrovnaná osobnost.*“ Odpověď 1 – 5 v tabulce odpovídá hodnotám škálové stupnice.

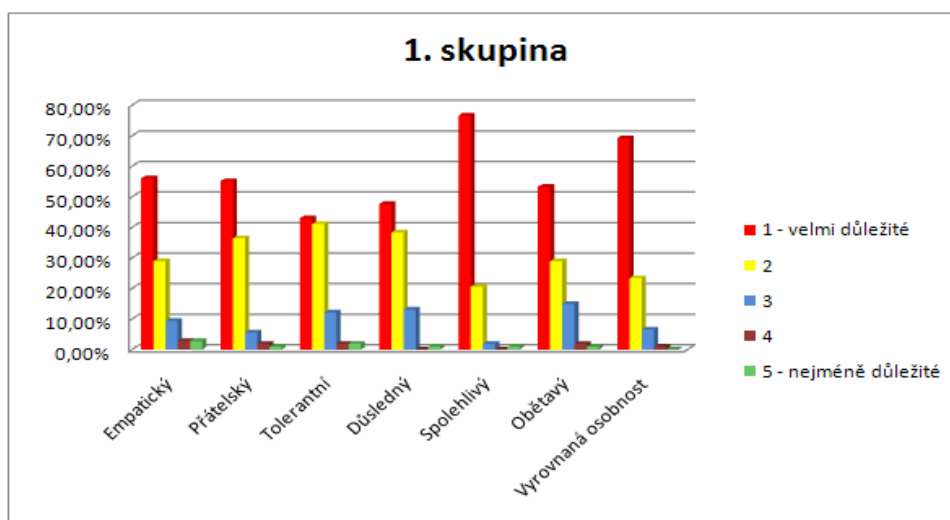
Tab. č. 4. 19 Osobnostní kvality náhradních rodičů

Skupina	Odpověď	Empatický		Přátelský		Tolerantní		Důsledný		Spolehlivý		Obětavý		Vyrovnaná osobnost	
		počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1. skupina	1	60	56,07	59	55,14	46	42,99	51	47,66	82	76,64	57	53,27	74,00	69,16
	2	31	28,97	39	36,45	44	41,12	41	38,32	22	20,56	31	28,97	25,00	23,36
	3	10	9,35	6	5,61	13	12,15	14	13,08	2	1,87	16	14,95	7,00	6,54
	4	3	2,80	2	1,87	2	1,87	0	0,00	0	0,00	2	1,87	1,00	0,93
	5	3	2,80	1	0,93	2	1,87	1	0,93	1	0,93	1	0,93	0,00	0,00
	Celkem	107	100	107	100	107	100	107	100	107	100	107	100	107	100
2. skupina	1	37	57,81	29	45,31	25	39,06	38	59,38	53	82,81	24	37,50	56,00	87,50
	2	19	29,69	30	46,88	26	40,63	17	26,56	7	10,94	24	37,50	3,00	4,69
	3	8	12,50	5	7,81	12	18,75	8	12,50	3	4,69	13	20,31	5,00	7,81
	4	0	0,00	0	0,00	1	1,56	1	1,56	1	1,56	3	4,69	0,00	0,00
	5	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0,00
	Celkem	64	100	64	100	64	100	64	100	64	100	64	100	64	100

Zdroj: Vlastní zpracování

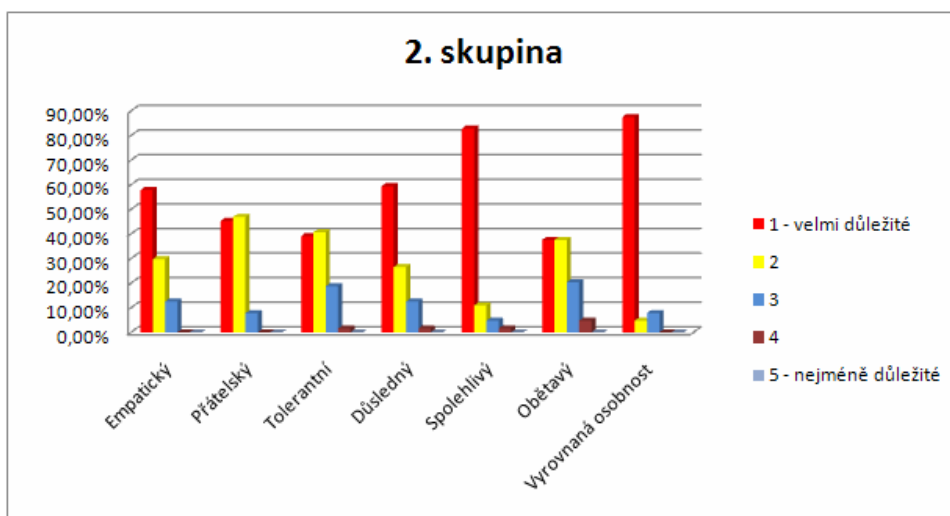
Vyhodnocené odpovědi jsou dobře patry z následujících grafů.

Graf č. 4. 19 Osobnostní kvality náhradních rodičů (1. skupina)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 19 Osobnostní kvality náhradních rodičů (2. skupina)

Zdroj: vlastní zpracování

Požadavek, aby byl náhradní rodič *empatický*, označují obě skupiny respondentů jako *velmi důležité*, aby byl *přátelský*, hodnotí většina respondentů v 1. skupině jako *velmi důležité* – 59 respondentů (55,14%), respondenti z 2. skupiny přiřazují této vlastnosti první dvě hodnoty na škálové stupnici. Požadavek na *tolerantnost* hodnotí také obě skupiny shodně a přiřazují také první dvě hodnoty na stupnici. *Důslednost* i *spolehlivost* považují obě skupiny za *velmi důležitou*. Respondenti 1. skupiny hodnotí jako *velmi významnou* také *obětavost*, této vlastnosti připisují respondenti 2. skupiny ve shodném poměru 24 respondentů (37,50%) první dvě příčky důležitosti na škálové stupnici. Nutnost, aby náhradní rodič byl *vyrovnanou osobností*, hodnotí obě sledované skupiny jako *velmi důležitou*, a to 74 respondentů (69,16%) z 1. skupiny a 56 respondentů (87,50%) z 2. skupiny. Rovněž v této skupině otázek se odpovědi respondentů příliš neliší a všechny sledované vlastnosti zaujmají první příčky škálové stupnice.

Považují respondenti za důležité, aby náhradní rodič měl alespoň základní znalosti z oboru pedagogiky a z oboru psychologie? Opět je úkolem respondentů vyznačit míru důležitosti pomocí škálové stupnice (1 – velmi důležité, ...5 – nejméně důležité). Toto vyhodnocení nabízí následující tabulka.

Tab č. 4. 20 Znalosti z oboru pedagogiky a psychologie

Odpověď	1. skupina				2. skupina			
	Znalosti pedagogiky		Znalosti psychologie		Znalosti pedagogiky		Znalosti psychologie	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1	6	5,61	9	8,41	4	6,25	6	9,38
2	18	16,82	23	21,50	17	26,56	18	28,13
3	55	51,40	47	43,93	27	42,19	25	39,06
4	14	13,08	13	12,15	8	12,50	7	10,94
5	14	13,08	15	14,02	8	12,50	8	12,50
Celkem	107	100	107	100	64	100	64	100

Zdroj: vlastní zpracování

Přehledně jsou vyhodnocené údaje uspořádány v následujícím grafu.

Graf č. 4. 20

Zdroj: vlastní zpracování

Respondenti v 1. skupině hodnotí důležitost znalosti pedagogiky a psychologie na středu škálové stupnice. Respondenti v 2. skupině se přiklánějí v hodnocení rovněž ke středu škálové stupnice. Jen velmi malé procento respondentů v obou skupinách připisuje znalostem z pedagogiky a psychologie významnou důležitost.

V poslední otázce mají respondenti za úkol vyhodnotit, jakou důležitost připisují výroky, že *pro přijetí dítěte do náhradní rodiny je důležité přijetí dítěte i širší rodinou* a jak jsou důležité dobré materiální podmínky náhradních rodičů. Hodnotí opět za pomoci škálové stupnice: 1 – velmi důležité, 5 – nejméně důležité. Výsledky jsou zaznamenány v následující tabulce, kde odpověď 1 až 5 znamená hodnoty dle škálové stupnice.

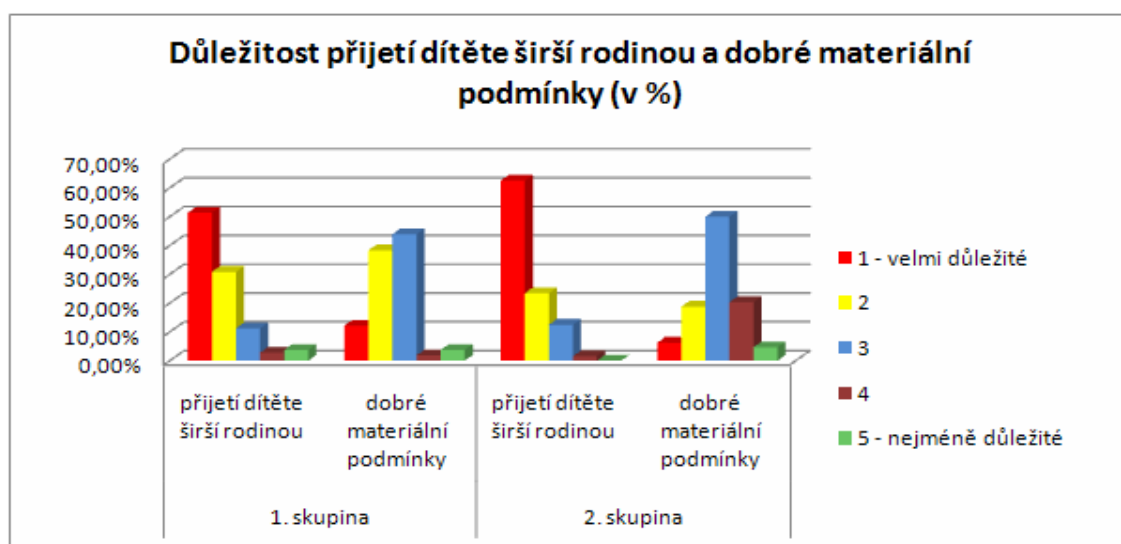
Tab č. 4. 21 Přijetí dítěte i širší rodinou a dobré materiálních podmínky náhradních rodičů

Odpověď	1. skupina				2. skupina			
	Přijetí dítěte širší rodinou		Dobré materiální podmínky		Přijetí dítěte širší rodinou		Dobré materiální podmínky	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1	55	51,40	13	12,15	40	62,50	4	6,25
2	33	30,84	41	38,32	15	23,44	12	18,75
3	12	11,21	47	43,93	8	12,50	32	50,00
4	3	2,80	2	1,87	1	1,56	13	20,31
5	4	3,74	4	3,74	0	0,00	3	4,69
Celkem	107	100	107	100	64	100	64	100

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledné hodnoty jsou graficky znázorněny v následujícím grafu.

Graf č. 4. 21

Zdroj: vlastní zpracování

Z uvedeného vyhodnocení je zřejmé, že velkou důležitost připisují respondenti obou skupin *přijetí dítěte i širší rodinou*. V 1. skupině se jedná o 55 respondentů (51,40%), ve 2. skupině je to 40 respondentů (62,50%). U posuzování *dobrých materiálních podmínek* se nejvíce respondentů v obou skupinách přiklání ke středu škálové stupnice. Je to 47 respondentů (43,93%) v 1. skupině a 32 respondentů (50%) v 2. skupině. Z uvedeného grafu je zřejmé, že této podmínce připisují větší důležitost respondenti z 1. skupiny, neboť dalších 41 osob (38,32%) v této skupině označuje 2. stupeň škály.

4.6.1 Shrnutí

Z vyhodnocených údajů, uvedených v tabulkách a grafech, je zřejmé, že v některých položkách dotazníku se odpovědi respondentů v 1. a 2. skupině příliš neliší, naopak v některých položkách jsou rozdíly v odpovědích dobře patrné.

Přibližně stejné povědomí mají respondenti z obou skupin např. v otázce rozdílu mezi osvojením a pěstounskou péčí, většina respondentů také ví, kam by se obrátila s případnou žádostí o náhradní rodinnou péči. Odpovědi se shodují také při vyhodnocení postupu při výběru náhradních rodičů i k nutnosti jejich prověření. Obě skupiny uvádí jako nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se pěstounem citový vztah k dětem, shodují se i v názoru, že proces osvojení či svěření dítěte do pěstounské péče není dostatečně rychlý a měl by být pružnější. Shodně uvádějí, že pěstounská péče je pro dítě vhodnější než pobyt v ústavu. Podobný názor mají obě skupiny respondentů na osobnostní kvality náhradních rodičů, kdy většině sledovaných vlastností připisují vysokou důležitost. Znalosti z oboru pedagogiky a psychologie se jeví oběma skupinám jako středně důležité. Přijetí dítěte i širší rodinou považují obě skupiny za velmi podstatné.

Naopak rozdílné názory respondentů z 1. a 2. skupiny se objevují v odpovědích – kdo vyplácí dávky pěstounské péče a kdo rozhoduje o svěření dítěte do pěstounské péče. Odpovědi se liší i v otázce schopnosti přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, kdy respondenti v obou skupinách vyznačují různé podmínky, za kterých by byli ochotni přijmout dítě. Většina respondentů z obou skupin však neví, zda by dítě přijala. Rozdíl je patrný i v názorech na kontakt biologických rodičů s dítětem v pěstounské péči, kdy především respondenti z 2. skupiny vědí, že tento kontakt možný je. V otázce finanční a poradenské pomoci státu pěstounským rodinám, považuje zejména finanční podporu většina respondentů z 2. skupiny jako dostačující, zatímco respondenti z 1. skupiny nemají přehled. Dobré materiální podmínky náhradních rodičů považují za více důležité respondenti z 1. skupiny.

Není bez zajímavosti, že u některých otázek, kde je možnost „únikové“ odpovědi *nevím*, odpovídají tímto způsobem většinou respondenti z 1. skupiny.

5 Výstupy z práce a ověření hypotéz

Praktická část této práce je zaměřena na zjištění informovanosti o administrativních postupech při umisťování dítěte do náhradní rodinné péče. K tomuto účelu jsou do dotazníku zařazeny položky 5, 6, 7, 9, 10, 17 a 20.

V otázkách, které formy náhradní péče patří do náhradní rodinné péče, kam by se respondenti obrátili se žádostí, pokud by sami chtěli přijmout dítě do náhradní rodinné péče a kdo o tom rozhoduje, prokazují vyšší znalosti respondenti z 2. skupiny. V otázkách, kdo vyplácí dávky pěstounské péče a kolik druhů těchto dávek je, odpovídají respondenti 2. skupiny výrazně lépe než respondenti v 1. skupině. *Toto vyhodnocení a současně skutečnost, že respondenti 1. skupiny také častěji využívají možnosti odpovědi neví, svědčí o tom, že respondenti 2. skupiny jsou mnohem více informováni o problematice náhradní rodinné péče.*

Cílem práce je také zjistit, jak jednotlivé skupiny respondentů hodnotí rizika, emoční a sociální problémy přijetí dítěte do náhradní rodiny. O tomto nejlépe vypovídají položky 8, 13, 14, 15, 16 a 19. *V této oblasti otázek, které jsou zaměřeny na nutnost prověření náhradních rodičů, na zhodnocení – jaký je podle respondentů nejčastější důvod stát se pěstounem nebo osvojitelem, na kontakt biologických rodičů s dítětem v pěstounské péči, se odpovědi respondentů v obou skupinách příliš neliší. Většina respondentů, a to z obou skupin, shodně také odpovídá, že neví, zda by byli schopni přijmout sami dítě do pěstounské péče.*

Pomocí položek 11 a 12 je zjišťováno, jak respondenti hodnotí finanční a poradenskou pomoc státu při zabezpečení rodin s dětmi v náhradní rodinné péči. Z hlediska finanční stránky považuje většina respondentů 2. skupiny pomoc státu jako dostačující. Respondenti 1. skupiny většinou odpovídají *neví* a stejně odpovídají i v otázce odborné a poradenské pomoci. Asi polovina respondentů 2. skupiny se domnívá, že odborná a poradenská pomoc státu je dostačující, druhá polovina rovněž neví. *V této části dotazníku se odpovědi respondentů 1. a 2. skupiny významně liší a současně většina respondentů 1. skupiny v obou otázkách prokazuje, že nemá přehled o finanční a poradenské podpoře státu rodinám s dětmi v náhradní rodinné péči.*

Položky 18, 21 až 26 jsou zaměřeny na zhodnocení potřeby umisťování dětí do náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte. Respondenti jsou dotazováni

na pružnost postupů a přednosti či zápory svěřením dětí do náhradní rodinné péče. *Přibližně polovina respondentů z 1. skupiny se domnívá, že by proces svěřením měl probíhat rychleji, druhá polovina nemá přehled, respondenti 2. skupiny si rovněž myslí, že by postupy měly být pružnější. V otázkách, zda je pro dítě vhodnější jeho umístění do náhradní rodinné péče, zda dítěti s lehčím zdravotním postižením se mohou pěstouni více věnovat než pracovníci v ústavním zařízení a zda je dítě vychovávané u náhradních rodičů do života lépe připraveno, se odpovědi respondentů obou skupin téměř shodně pohybují na prvních příčkách škálové stupnice, což znamená, že s uvedenými tvrzeními většina respondentů souhlasí. V názoru na tvrzení, že dítě je lépe materiálně zabezpečeno u pěstounů než v ústavní péči, se odpovědi v obou skupinách nacházejí na středu škálové stupnice, což vyjadřuje, že respondenti nejsou zcela přesvědčeni o lepším zabezpečení u náhradních rodičů. V otázce, zda je pro dítě lepší vyrůstat v rodině, i když neplní zcela svoji funkci, nebo v dětském domově, se názory jednotlivých respondentů v obou skupinách liší a respondenti využívají hodnoty celé škálové stupnice. Ve zhodnocení různých důvodů, pro které děti zůstávají velmi dlouho, často až do své zletilosti, v ústavní péči, se obě skupiny téměř shodují a jako velmi významný důvod např. uvádějí, že se jedná o děti odlišného etnika nebo děti se zdravotním postižením.*

O požadavcích na osobnostní kvality náhradních rodičů a dobré podmínky pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, vypovídají položky 27 až 29. Respondenti na škálové stupnici hodnotí důležitost některých osobnostních kvalit, a sice, že náhradní rodič by měl být empatický, přátelský, tolerantní, důsledný, spolehlivý, obětavý a vyrovnaná osobnost. *Všechny tyto vlastnosti zaujímají u respondentů jak 1. tak i v 2. skupině první příčky na škálové stupnici, jsou tedy považovány za velmi důležité. Požadavek, aby náhradní rodič měl alespoň základní znalosti z oborů pedagogiky a psychologie, hodnotí respondenti obou skupin jako středně významný. Obě skupiny shodně připisují velkou důležitost otázce přijetí dítěte i širší rodinou, naopak respondenti z 1. skupiny připisují dobrým materiálním podmínkám náhradních rodičů větší důležitost než respondenti z 2. skupiny.*

Z výše uvedených výsledků lze konstatovat, že hypotéza č. 1 - Všeobecná informovanost osob, které dosud nemají žádnou zkušenost s institutem náhradní

rodinné péče je velmi malá a je třeba v této oblasti poskytnout široké veřejnosti více informací, **je výzkumem potvrzena.**

Hypotéza č. 2 - Všeobecná informovanost osob, které již mají určitou zkušenost s institutem náhradní rodinné péče, a to buď jako náhradní rodiče nebo pracovníci státní správy, samosprávy a sociální pracovníci, s výjimkou sociálních pracovníků, kteří se uvedenou problematikou přímo zabývají, je vysoká a tyto osoby si dobře uvědomují význam a dosah náhradní rodinné péče, **je rovněž výzkumem potvrzena, neboť respondenti této skupiny skutečně vykazují v porovnání s respondenty 1. skupiny větší znalosti o problematice náhradní rodinné péče, zároveň však je nutno zkonstatovat, že v některých otázkách i tyto osoby nemají dostatečný přehled.**

Závěr

V teoretické části své bakalářské práce jsem vysvětlila základní pojmy, týkající se problematiky rodiny, náhradní rodinné péče a zaměřila jsem se také na jednotlivé formy náhradní rodinné péče. Nahlédla jsem do historie sociální práce a samotného osvojení a pěstounské péče. Obě tyto formy NRP sahají hluboko do minulosti.

Zhodnotila jsem organizaci a současnost náhradní rodinné péče, stručně jsem popsala průběh zprostředkování osvojení a pěstounské péče, i když je všeobecně známo, že v praxi tyto postupy nejsou nikterak jednoduché. Z internetových zdrojů a statistických ročenek Ministerstva práce a sociálních věcí jsem zjistila, kolik bylo v posledních letech podáno žádostí o náhradní rodinnou péči a kolik dětí bylo do této péče umístěno. Pro názornost jsem uvedla důležitá legislativní opatření a popsala jsem jednotlivé druhy dávek pěstounské péče, které vyplácejí úřady práce.

Zamyslela jsem se nad důvody, pro které jsou někteří lidé ochotni postarat se o dítě jiných biologických rodičů, a to i z pohledu odborníků.

V praktické části jsem se zaměřila na výzkum informovanosti veřejnosti o problematice náhradní rodinné péče. Za pomoci dotazníkové metody se mi podařilo oslovit poměrně velkou skupinu respondentů, kteří v odpovědích vyjadřovali své názory na nutnost náhradní rodinné péče, na vlastnosti náhradních rodičů, na rychlost administrativních postupů, na poradenskou a finanční pomoc státu, na citové a sociální problémy přijetí dítěte do náhradní rodiny. V rámci tohoto výzkumu jsem porovnávala znalosti a názory dvou skupin osob. Do první skupiny osob jsem zařadila respondenty, kteří s uvedenou problematikou nemají vůbec žádné přímé zkušenosti. Ve druhé skupině jsou zařazeni respondenti, kteří pracují v sociální oblasti, ale nezabývají se přímo náhradní rodinnou péčí, nebo respondenti, kteří jsou sami náhradními rodiči. Z porovnání výsledků výzkumu je dobře patrné, že 2. skupina respondentů má nepochybně větší přehled o uvedené problematice, neboť jejich odpovědi byly přesnější a výstižnější, zatímco respondenti z 1. skupiny mnohem častěji správnou odpověď nevěděli nebo nedovedli vyjádřit svůj názor k určitým otázkám.

Z výzkumu provedeného v rámci této práce vyplývá, že náhradní rodinná péče by si zcela jistě zasloužila více pozornosti u široké veřejnosti. Domnívám se,

že základy dobré informovanosti o této problematice by mohly být položeny například v předmětu rodinné výchovy na základních školách, dospělá populace by mohla být více informována prostřednictvím médií.

Ani sebelepší teoretické znalosti a vědomosti však dětem bez rodičů domov neposkytnou. Bylo by jistě ideální, aby všechny děti, bez rozdílu, vyrůstaly v domácím prostředí, obklopeny láskou a péčí svých nejbližších, což samozřejmě z nejrůznějších důvodů není možné.

Použitá literatura a zdroje

Knižní publikace

BUBLEOVÁ, V., VRÁNOVÁ, A., FRANTÍKOVÁ, J., VANČÁKOVÁ, M. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 5. vyd. Praha 2010: Středisko náhradní rodinné péče.

GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E.; BŮŽEK, A. *Obecná pedagogika II*. 2. vyd. Olomouc: Hanex 2003. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.

HOLUB, M.; NOVÁ, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy souvisící*. 6.vyd. Praha: Linde 2004. 750 s. ISBN 80-7201-451-X.

CHRÁSKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing 2007, a.s. 272 s. ISBN 978-80-547-1369-4.

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. 1.vyd. Praha: Portál 2002.155s. ISBN 80-7178-637-3

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál 2001. 309 s. ISBN 80-7178-473-7.

NOVOTNÁ, V.; FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2007, ISBN 978-80-86878-54-6.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2008, ISBN 978-80-86878-83-6.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2009, ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2010, ISBN 978-80-7421-022-8

Právní předpisy

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

<http://www.mpsv.cz/cs/3869>, 27.11.2010

<http://www.mpsv.cz/cs/7298>, 25.11.2010

<http://www.pestounskapece.cz/legislativa.php>, 31.8.2010

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník k výzkumnému šetření

7. Pokud byste sami měli zájem přijmout dítě do náhradní rodinné péče, kam byste se obrátili se svou žádostí?
 Obecní úřad 3. typu – oddělení sociálně-právní ochrany dětí
 Úřad práce – oddělení státní sociální podpory
 Okresní správa sociálního zabezpečení
 Ministerstvo práce a sociálních věcí
 Krajský úřad
 Nevím
8. Před umístěním dítěte do adopce či pěstounské péče prochází „náhradní rodiče“ procesem různých psychologických testů, zkoumají se jejich zdravotní, sociální a další podmínky a jsou povinni zúčastnit se odborné přípravy. Domníváte se, že:
 je to nutné, protože rodina, jež má přijmout dítě do péče musí být řádně prověřena
 není to nutné, biologičtí rodiče také neprocházejí žádnou speciální přípravou a tyto postupy jen „zdržují“ přijetí dítěte
 jiný názor.....
9. Označte instituci, která vyplácí dávky pěstounské péče:
 Obecní úřad – oddělení sociálně-právní ochrany dětí
 Úřad práce – oddělení státní sociální podpory
 Okresní správa sociálního zabezpečení
 Nevím
10. Víte, kolik druhů dávek pěstounské péče stát vyplácí?
 Ano – uveďte počet druhů dávek:
 Ne – nevím
11. Domníváte se, že finanční podpora státu pěstounským rodinám je dostačující?
 Ano
 Ne
 Nevím – nemám přehled
12. Domníváte se, že odborná – poradenská pomoc státu a kompetentních institucí pěstounským rodinám je dostačující?
 Ano
 Ne
 Nevím – nemám přehled
13. Jaký je podle vás nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se pěstounem?
 citový vztah k dětem, touha pomoci opuštěnému dítěti
 nutnost řešit rodinnou situaci (např. péče o děti příbuzných)
 nemožnost vychovávat vlastní děti
 finanční důvody (příspěvky státu)
 pocit „prázdného hnízda“ po osamostatnění vlastních dětí
 jiný – uveďte
14. Jaký je podle Vás nejčastější důvod pro rozhodnutí stát se osvojitelem?
 citový vztah k dětem, touha pomoci opuštěnému dítěti
 nemožnost vychovávat vlastní děti
 jiný důvod - uveďte.....

15. Byli byste sami schopni přijmout dítě do pěstounské péče? (Na tuto otázku neodpovídejte, jste-li sám pěstoun/ka)
- Ano – bez výhrad
 - Ano – avšak jen zdravé dítě
 - Ano - avšak pouze dítě příbuzných
 - Ano – avšak pouze dítě stejného etnika jako jsem sám/sama
 - Ne – nedovedl/a bych vychovávat „cizí“ dítě, měl/a bych obavy z jeho genové výbavy
 - Ne – obávám se, že bych dělal/a rozdíly mezi „vlastním“ a „cizím“ dítětem
 - Ne - nemám pro to dostatečné podmínky (finanční, bytové, apod.)
 - Ne – odrazuje mne velká administrativní náročnost a příprava
 - Nevím
16. Tato otázka je určena pouze pro pěstouny/pěstounky:
Uveďte, prosím počet dětí, které máte (měl/a jste) v pěstounské péči:
- Byli byste ochotni – po zkušenostech, které máte, znovu převzít do pěstounské péče dítě?
- Ano – bez výhrad
 - Ano – avšak jen zdravé dítě
 - Ano – avšak pouze dítě příbuzných
 - Ano – avšak pouze dítě stejného etnika jako jsem sám/sama
 - Ne – uveďte, prosím, stručně důvod:.....
17. O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje:
- Orgán sociálně právní ochrany dětí
 - Soud
 - Jiný orgán (uveďte):.....
18. Myslíte si, že proces osvojení či svěřením do pěstounské péče je dostatečně rychlý?
- Ano, náhradní rodiče musí být řádně prověřeni
 - Ne, měl by být pružnější
 - Nevím, nemám přehled
19. Biologičtí rodiče:
- mají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče a mají právo se s dítětem stýkat
 - mají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče, ale nemají právo se s dítětem stýkat
 - nemají právo vědět, komu bylo jejich dítě svěřeno do pěstounské péče
 - nevím
20. Myslíte si, že se v praxi
- hledají náhradní rodiče pro konkrétní dítě
 - hledá dítě pro vybrané náhradní rodiče
 - nevím
21. Umístění dítěte do pěstounské péče je pro dítě z hlediska jeho psychického vývoje vhodnější než pobyt v ústavní péči.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Vůbec nesouhlasím

22. Souhlasíte s tvrzením, že „pro dítě je lepší žít v rodině – i dysfunkční než v dětském domově“?

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Vůbec nesouhlasím

23. Dítě je u pěstounů lépe materiálně zabezpečeno než v ústavní péči.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Vůbec nesouhlasím

24. Dítěti s lehčím zdravotním postižením se mohou pěstouni věnovat více než pracovníci v ústavním zařízení.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Vůbec nesouhlasím

25. Dítě, které vyrůstá v náhradní rodině je do života lépe připraveno než dítě, které vyrůstá v dětském domově.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Vůbec nesouhlasím

26. Některé děti tráví v ústavech zbytečně neúměrně dlouhou dobu, případně setrvávají v ústavní péči až do dospělosti. Jaké jsou podle Vás nejvýznamnější důvody tohoto negativního jevu?

a) jedná se o děti odlišného etnika

Velmi významný důvod 1 2 3 4 5 nevýznamný důvod

b) jedná se o děti se zdravotním postižením

Velmi významný důvod 1 2 3 4 5 nevýznamný důvod

c) jedná se o velké sourozenecké skupiny

Velmi významný důvod 1 2 3 4 5 nevýznamný důvod

d) jedná se o děti, které jsou v častém kontaktu se svými biologickými rodiči

Velmi významný důvod 1 2 3 4 5 nevýznamný důvod

e) budoucí náhradní rodiče mají příliš vysoké nároky na dítě

Velmi významný důvod 1 2 3 4 5 nevýznamný důvod

27. Náhradní rodič by měl být: (1 – velmi důležité, 5 – nejméně důležité)
- empatický	1	2	3	4	5
- přátelský	1	2	3	4	5
- tolerantní	1	2	3	4	5
- důsledný	1	2	3	4	5
- spolehlivý	1	2	3	4	5
- obětavý	1	2	3	4	5
- vyrovnaná osobnost	1	2	3	4	5
28. Náhradní rodič by měl mít alespoň základní znalosti: (1 – velmi důležité, ...5 – nejméně důležité)
- z oboru pedagogiky	1	2	3	4	5
- z oboru psychologie	1	2	3	4	5
29. Pro přijetí dítěte do náhradní rodiny je důležité: (1 – velmi důležité, ..5 – nejméně důležité)
- přijetí dítěte i širší rodinou	1	2	3	4	5
- dobré materiální podmínky náhradních rodičů	1	2	3	4	5

Seznam zkratk

NRP	Náhradní rodinná péče
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Slávka Moučková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Rodina jako možný objekt působení sociální práce – problematika náhradní rodinné péče
Název v angličtině:	Family as a possible object of social-work incidence – problems of surrogate family care
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na problematiku svěřením dítěte do náhradní rodinné péče. Práce je členěna do pěti kapitol. V teoretické části jsou popsány jednotlivé formy náhradní rodinné péče a historie sociální práce, praktická část je zaměřena na výzkum informovanosti veřejnosti o této problematice a je provedeno srovnání dvou skupin respondentů.
Klíčová slova:	Rodina, náhradní rodinná péče, osvojení, pěstounská péče, poručenství.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the problems of fosterage. The thesis is divided into five chapters. In the theoretical part, the particular forms of fosterage and the history of social work are described; the practical part is focused on the research of community informedness about this issue and finally there is a comparison of two groups of respondents accomplished.
Klíčová slova v angličtině:	Family, fosterage, adoption, foster care, tutelage.
Přílohy vázané v práci:	1 příloha – dotazník k výzkumnému šetření
Rozsah práce:	83 stran
Jazyk práce:	český